

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Пракса Европског суда за људска права
која се односи на слободу изражавања
(мастер рад)**

Ментор
др Дејан Вучетић

Студент
Марија Пешић
Број индекса: М021/13

Ниш, 2015.

САДРЖАЈ

I	УВОД	1
II	ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА.....	4
III	ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА	7
IV	СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА, НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ И СПРЕЧАВАЊЕ ОТКРИВАЊА ОБАВЕШТЕЊА ДОБИЈЕНИХ У ПОВЕРЕЊУ	10
V	СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И СПРЕЧАВАЊЕ НЕРЕДА ИЛИ КРИМИНАЛА.....	17
VI	СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И ЗАШТИТА ЗДРАВЉА ИЛИ МОРАЛА.....	20
VII	СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА, УГЛЕД, ДОСТОЈАНСТВО ЛИЧНОСТИ И ПРАВА ДРУГИХ.....	24
VIII	СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И ВЕРА И РАСИЗАМ.....	36
IX	СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И ЗАШТИТА НОВИНАРСКИХ ИЗВОРА.....	39
X	СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И ОЧУВАЊЕ АУТОРИТЕТА И НЕПРИСТРАСНОСТИ СУДСТВА.....	42
XI	СЛОБОДА ШТАМПЕ КАО ДЕО СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА.....	49
XII	ЗАКЉУЧАК.....	56
ЛИТЕРАТУРА		
Списак коришћених пресуда Европског суда за људска права		
Сажетак		
Биографија студента		

I УВОД

Овај рад представља покушај још једног осветљавања проблема слободe изражавања, заштите тога уставом загарантованог права, као и о представљање једног броја ставова Европског суда за људска права поводом представки којима се на екстерном плану тражи заштита поменуте слободe. Пракса овог суда на означену тему је врло богата, а овом приликом биће размотрени најрепрезентативнији случајеви из ове области.

Слобода изражавања, као једно до основних људских права гарантовано је одредбом чл. 46. Устава РС, али је и једно од темељних права заштићених чл. 10 Европске конвенције о људским правима (у даљем тексту : Конвенција), а чијем тумачењу печат даје управо Европски суд за људска права (у даљем тексту : Суд). Овде ваља нагласити да непосредна примена Конвенције и надлежност Суда имају упориште у одредбама чл. 16. ст. 2. и 194. ст. 5. Устава РС, које су промовисале примену општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора, као саставног дела правног поретка РС, уз примат ових првих. Чл. 10. Конвенције гласи: "1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа. 2. Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите јавног здравља или морала, заштите угледа и права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства." На основу овакве формулације закључујемо да је реч о релативном праву, подложном ограничењима. Управо став 2. говори о ограничењима која су дозвољена све док су она у складу са посебним критеријумима, а нарочито да су прописана законом, неопходна у демократском друштву и да теже једном од легитимних циљева назначених у ставу 2. Приликом одређивања да ли је забрана дозвољена, Суд је државама дао дискреционо право, одн. државе имају слободу у одређивању да ли се ограничење може сматрати неопходним, а обзиром на околности у тој држави или одређеној ситуацији. Овај рад је посвећен анализирању

ограничења слободе изражавања и једном броју карактеристичних одлука Суда у тим ситуацијама.

Због значајне улоге медија, који као "јавни чувари" друштвеног поретка омогућавају ширење информација од јавног значаја, видеће се да Суд посебно штити право медија да превазилазе пуко извештавање о чињеницама, дозвољавајући слободу тумачења чињенице и догађаја у циљу информисања јавности и самим тим доприносећи расправи о питањима од јавног значаја, у демократским оквирима, што подразумева дозвољена и општеприхваћена ограничења.

У раду ће бити речи о начину заштите информација од значаја за националну безбедност, о заштити националне безбедности, као и о ограничењима тим поводом. Притом, потребно је препознати разлику, тако да, у ствари, само мањи број "осетљивих" информација ужива заштиту, и то само за време док се те информације сматрају "осетљивим", док мање "осетљиве" информације захтевају мањи ниво заштите, а има и оних које не уживају никакву заштиту. Државе често наводе заједно интересе националне безбедности и спречавање нереда или криминала као своје оправдање за мешање у слободу изражавања, што је и разумљиво, нарочито када је циљ да се насиље спречи, о чему рад, такође, говори.

Релативно мало предмета тиче се постављања ограничења у циљу заштите здравља или морала. Најзначајнији пример позивања на заштиту морала као оправдање за мешање у слободу изражавања односио се на забрану материјала за које се тврдило да су опсцени. Значајан је и предмет који се односио на пружање савета о абортусу.

Што се тиче обавештења добијених у поверењу, нпр. када поверљиви државни документи доспеју у јавност без сагласности, државе су овлашћене да се, ради заштите државних интереса, позивају на овај основ за мешање у слободу изражавања. На овај основ се може позивати када се домаћи судови мешају у слободу изражавања ради заштите приватних интереса.

Како би се обезбедило да судови врше своју функцију постоје околности у којима су државе овлашћене да се мешају у право појединца на слободу изражавања. Такве околности обухватају новинарске коментаре о валидности доказа или очекиваној пресуди у кривичном поступку. Јавност треба да има поверење у правосудни систем који му је на услузи, тако да се може ограничити новинарско право на критику правосуђа, која може обухватати како поступање суда, ток поступка, избор доказа, а нарочито прихватљивост - квалитет донетих одлука. У односу на суд се не могу прихватити претерано јаки изрази, у поређењу са политичарима, државом или

државном политиком, а све због посебне улоге ове институције у друштву у погледу независности и самосталности суда.

Велики број предмета тиче се заштите угледа, што указује на улогу слободе изражавања, а нарочито штампе, која знатно доприноси промовисању расправе о значајним питањима у демократији и често оспораваном питању садржаја примерене критике. Закони у различитим земљама користе другачију терминологију, нпр. клеветање, увреда, јавна клевета, оговарање и сл. појмови, али им је заједничко то да потпадају под категорију заштите угледа.

Када је реч о ограничењима која за циљ имају заштиту верски осетљивих питања, ранија пракса је била таква да се овим осетљивим питањима давала предност, док новија пракса више одражава разноликост уверења друштва, укључујући и уверења која нису верске природе, као и важност расправе о тим питањима и потребу да се допусти критиковање верских институција.

Европска конвенција о људским правима штити широку палету основних људских права и слобода. Иако међу њима нема формалне хијерархије, Европски суд за људска права нарочито истиче доминантан значај слободе изражавања као кључног темеља демократије, која је у том смислу суштински важна за заштиту свих других права и слобода из Конвенције.

II ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Европски суд за људска права - ECHR (енгл. *European Court of Human Rights*, фр. *Cour europeenne des Droits de l' Homme*) је судска институција Савета Европе, основана 1959. године, за заштиту права и слобода гарантованих Европском конвенцијом о људским правима. Суд је постао стална институција заштите људских права у Европи 1. новембра 1998. године, када је ступио на снагу Протокол 11 Европске конвенције о људским правима. Пре увођења овог протокола, судску функцију је, поред Суда, обављала и Европска комисија за људска права. Протокол је укинуо Комисију, али је она наставила са радом до 31. октобра 1999. године ради окончања текућих поступака. У прве три године самосталног постојања Европског суда за људска права, број спорова је увећан за око 130%. Током 1998. године било је евидентирано 5.979 предмета, а 2001. године 13.858 (Anonymus, 2014).

Европски суд је састављен од онолико судија колико има страна потписница Конвенције. Мандат судија је 9 година и не постоји могућност поновног избора. Избор судија врши Парламентарна скупштина Савета Европе са листе од 3 кандидата које предлаже свака држава уговорница. За судије се бирају личности несумњивог морала које истовремено морају бити признати правни стручњаци. Бирају се у личном својству и нису представници државе која их је кандидовала. Изабране судије за време трајања мандата морају да напусте своје основно занимање.

Седиште суда је у Стразбуру, с тим што суд може да заседа и на неком другом месту које се налази на територији држава чланица Савета Европе. Службени језици суда су енглески и француски.

Радам суда руководе председник и два потпредседника који се бирају на општој седници на период од 3 године и могу бити поново бирани. Суд има секретаријат који обавља административне послове и пружа правну помоћ, а чијим радом руководи секретар.

Суд ради у одборима од по три судије, већима од седам судија и Великом већу од седамнаест судија. Протокол бр. 14 уводи измене, а то је функција судије појединца и могућност да се број чланова већа са седам смањи на пет. Суд заседа у пленуму (општа седница) када одлучује о организационим и административним питањима. На општој седници Суд се дели у одељења и њих има пет. Председници одељења се, такође, бирају на општој седници и то на период од три године, а имајући у виду

географску заступљеност, сразмерну заступљеност оба пола, као и разлике у правним системима држава чланица Савета Европе.

Према Протоколу бр. 14 судија појединац има задатак да провери прихватљивост представке појединца. Његова надлежност се односи на јасне и очигледне случајеве, а у случају сумње судија ће представку проследити одбору и већу на даље разматрање.

Одбори се састављају од тројице судија који припадају истом одељењу за период од 12 месеци. Њихов задатак је да провере прихватљивост представки, али и да донесу пресуду о њеној прихватљивости.

Већа од седам судија чини председник одељења и судија изабран са листе државе против које је упућена представка, тзв. национални судија, док преостале чланове бира председник одељења системом ротације из реда судија који припадају истом одељењу. Протокол бр. 14 предвиђа могућност да се број чланова већа смањи на пет за одређено време, а одлуку о томе доноси Комитет министара на захтев опште седнице Суда. Новина је и то да заинтересована држава више нема право да у случају спречености националног судије накнадно изабере друго лице које ће имати својство судије, тзв. *ad hoc* судија. Уместо тога, она има обавезу да унапред поднесе листу са које ће председник Суда у случају потребе бирати *ad hoc* судију који по службеној дужности улази у састав већа. Ова већа испитују основаност представке, односно одлучују о суштини ствари и евентуално о правичном задовољењу. Већа су надлежна да одлучују како о појединачним, тако и о међудржавним представкама.

Велико веће се састоји се од седамнаест судија и три резервне судије, бира се на три године, а чине га председник и потпредседници Суда, председници већа, национални судија и друге судије изабране у складу са Пословником. Надлежно је да одлучује о захтевима страна у спору да се предмет решен пресудом већа изнесе на разматрање пред Велико веће. У том случају образује се колегијум од пет судија који има задатак да испита да ли се предмет тиче неког значајног питања везаног за тумачење Европске конвенције о људским правима или озбиљног питања од опште важности. Велико веће, такође, може давати саветодавна мишљења на захтев Комитета министара Савета Европе, а која се односе на правна питања везана за тумачење Конвенције и протокола, а која морају бити образложена.

Суд доноси одлуке већином гласова присутних судија, а ако су гласови подељени глас се поново, те ако и у том случају дође до поделе гласова одлучујући је глас председника. Иницијални акт за покретање спора пред Судом је представка

Представке су средства којима се тражи заштита у случају кршења људских права и слобода од стране државе потписнице Европске конвенције о људским правима и чланице Савета Европе. Индивидуалне представке Суду упућују појединци, групе лица или невладине организације, а међудржавне - државе чланице Савета Европе.

Поступак пред Судом подразумева испитивање прихватљивости представке, разматрање суштине ствари и доношење пресуде. Пресуда постаје правноснажна ако се странке одрекну захтева за изношење предмета пред Велико веће или ако, по протеку рока од три месеца, не захтевају да се предмет упути Великом већу, а након правноснажности одлука се објављује и прослеђује Комитету министара Савета Европе који врши надзор над извршењем правноснажних пресуда. Незадовољна странка има могућност да у року од 12 месеци, од већа захтева тумачење или испитивање пресуде због накнадног откривања чињеница које нису биле познате Суду и странци у време пресуђења, а што би могло бити од значаја приликом доношења одлуке.

Иако није формално обавезан да прати своје претходне пресуде Суд “у интересу правне сигурности, предвидљивости и једнакости пред законом без ваљаног разлога не одступа од преседана постављених ранијим пресудама” (Anonymus, 2014). Ипак, Суд може да одступи од своје раније праксе уколико за то нађе довољно убедљиве разлоге. У том смислу Суд приликом одлучивања свакако узима у обзир „промењене околности у државама уговорницама и реагује на сваки нови консензус о стандардима које треба достићи“ (Anonymus, 2014).

Што се тиче конкретно слободе изражавања, пракса Суда је богата, а према статистикама досад је било преко 600 случајева из ове области (Voorhoof, Cannie, 2010:410). У овом раду биће размотрени неки од њих.

III ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА

Европска конвенција о људским правима (енгл. *European Convention on Human Rights*, фр. *la Convention europeenne des Droits de l'Homme*) је правни акт Савета Европе о заштити слобода и права, донет у Риму, у Италији, 4. новембра 1950. године. Оригинална верзија, састављена на енглеском и француском језику објављена под називом Конвенција за заштиту људских права и основних слобода, ступила је на снагу 3. септембра 1953. године. Прве потписнице Конвенције биле су: Белгија, Велика Британија, Данска, Ирска, Исланд, Италија, Луксембург, Немачка, Норвешка, Турска, Француска и Холандија. У периоду од 1950. до 2004. године, Конвенцију је потписало 46 земаља. Потписивање је означило прихватање обавезе поштовања права и слобода, као и признавање надлежности Европског суда за људска права. Текст је званично преведен и објављен на 30 језика, а ратификација је извршена у свим државама Савета Европе (Анонимус, 2014). Њеним доношењем почело је остваривање две велике идеје, а то су идеја о људским правима и идеја о јединству Европе.

Конвенција има укупно 59 чланова, при чему посебан значај има члан 1 којим се утврђује обавеза свих држава потписница да поштују права и слободе које иста гарантује. Уколико дође до повреде слобода и права гарантованих Конвенцијом, предвиђена је судска заштита пред Европским судом за људска права. Конвенција штити сва лица, без обзира на држављанство, пребивалиште или боравиште, под условом да страна уговорница над њима има одређену власт. Конвенција се примењује само на територији над којом уговорница врши стварну контролу или за коју је преузела одговорност да је заступа у међународним односима.

Конвенција садржи само класична грађанска и политичка права. Први део Конвенције (чл. 2 - 18) садржи основна права и слободе, други (чл. 19 - 51), уређује функционисање Европског суда за људска права, а трећи (чл. 51 - 59) регулише процедурална питања и надлежност у вези са потписивањем, ратификовањем, тумачењем, предметном, територијалном и временском применом одредаба Конвенције.

Конвенцију прате Протоколи - правна правила којима се врше измене и допуне основног текста Конвенције, а након ступања на правну снагу, постају правно обавезујући делови Конвенције.

Европска конвенција била је први инструмент којим је створен систем међународног надзора над применом и поштовањем гарантованих људских права и то захваљујући два органа: Европске комисије и Европског суда за људска права.

Протокол бр. 11 предвиђа реформу надзорног система установљеног Конвенцијом. Уместо дотадашње Комисије и Суда предвиђено је оснивање сталног Европског суда за људска права са обавезном надлежношћу и правом разматрања појединачних представки, тако да је Суд почео са радом 1. новембра 1998. године, док је Комисија наставила са разматрањем прихваћених представки до 31. октобра 1999. године, када је све предмете уступила Суду.

Права и слободе које гарантује Конвенција су:

- право на живот (чл. 2)
- забрана мучења, нечовечног и понижавајућег поступања (чл. 3)
- забрана ропства и принудног рада (чл. 4)
- право на слободу и сигурност (чл. 5)
- право на правично суђење (чл. 6)
- кажњавање само на основу закона (чл. 7)
- право на поштовање приватног и породичног живота (чл. 8)
- слобода мисли, савести и вероисповести (чл. 9)
- слобода изражавања (чл. 10)
- слобода окупљања и удруживања (чл. 11)
- право на склапање брака (чл. 12)
- право на делотворни правни лек (чл. 13)
- забрана дискриминације (чл. 14)

Права прокламована Конвенцијом можемо поделити на она која имају апсолутни карактер и она која имају релативни карактер. Категорију апсолутних права чине она права из Конвенције која су неповредива и примењују се свуда и увек без изузетака, док су релативна ограничена, тј. условљена тако што се дозвољава њихово дерогирање или ограничавање националним законима уз испуњење законом прописаних услова. Слобода изражавања је типичан представник и најупечатљивије релативно право. Слобода изражавања, такође, је предуслов за остваривање многих других права и слобода гарантованих Конвенцијом.

Чл. 10 Европске конвенције о људским правима гласи:

"1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа. 2. Пошто коришћење ових слобода повлачи са собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаних законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите јавног здравља или морала, заштите угледа и права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства."

Први став овог члана гарантује слободу изражавања и одређује њену садржину, док други указује на ситуације у којима та слобода може бити ограничена од стране државних власти. Наиме, реч је о сложеном људском праву које подразумева три елемента - слобода поседовања сопственог мишљења, слобода саопштавања информација и идеја и слобода примања информација и идеја.

Изражавање заштићено чл. 10 није ограничено само на речи, написане или изговорене, већ обухвата и слике, ликове и дела који треба да изразе идеју или презентују информације. У неким случајевима чак и одећа може бити обухваћена чл.10. Такође, чл. 10 штити се не само садржај информација и идеја, него и форма у којој се оне изражавају, па су њиме заштићени штампана документа, радио емитовање, уметничке слике, филмови и системи електронских информација. Тако је Суд размотрио случај *Krone Verlag GmbH & Co. KG против Аустрије*, када је новинару било забрањено објављивање фотографија политичара у вези са серијом текстова о његовој финансијској ситуацији, где је истакао да је ирелевантно да ли су одређена особа или њена слика познати јавности - једино је битно да ли је одређена особа ушла у јавну сферу. У конкретном случају политичар је део јавне сфере, јер је биографију и фотографију објавио на интернет страници аустријског парламента.

Европски суд за људска права успоставља хијерархију вредности које штити чл. 10., па су коментари о јавним питањима које дају јавне личности или медији најзаштићенији облик, а комерцијално изражавање најнезаштићенији облик слободе изражавања. Оваква хијерархија успостављена је у зависности од врсте изражавања (нпр. политичко, уметничко, комерцијално и тд.), средства којим се врши изражавање

(писани медији, телевизија и тд.), а важан фактор је и публика која прима изражавање (одрасли, деца и тд.).

У наставку биће указано на примере из праксе Европског суда за људска права који се тичу слободе изражавања и ограничења поменуте слободе.

IV СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА, НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ И СПРЕЧАВАЊЕ ОТКРИВАЊА ОБАВЕШТЕЊА ДОБИЈЕНИХ У ПОВЕРЕЊУ

Пре него што почнемо са разматрањем питања ограничења слободе изражавања, морамо указати које то обавезе држава предвиђа чл. 10. Наиме, државе чланице Савета Европе имају позитивне и негативне обавезе. Суздржавање од незаконитих мешања у остваривање права на слободу изражавања представља основну обавезу држава. Држава треба да предузме позитивне мере ради унапређења права на слободу изражавања. Такође, чл. 10 не односи се само на активности државних органа, већ се примењује и на недржавне организације и приватна лица. Слобода изражавања није апсолутно право, што значи да су дозвољена ограничења. Притом морамо поменути тзв. тростепени тест, када Суд мора одговорити на следећа питања: да ли су одређене мере прописане законом или су у складу са законом, да ли се њима тежи остваривању легитимног циља, као и да ли су нужне у демократском друштву. Тамо где Суд констатује да су испуњена сва три услова, мешање државе ће се сматрати легитимним. Уколико макар један од ових услова није испуњен Суд предмет неће даље разматрати и пресудиће да је наведено мешање неоправдано и да је због тога прекршено право на слободу изражавања. Мешање, притом, може да потиче од неког органа који врши јавну власт и дужност или је у јавној служби, као што су судови, тужилаштва, полиција, било који орган за спровођење закона, обавештајне службе, централни или локални одбори, министарства, војни управни органи, јавне професионалне структуре, што за Суд није важно, обзиром да се туженом сматра национална влада у свим предметима.

Ова ограничења морају бити рестриктивно тумачена, а при чему терет доказивања оправданости, целисходности, легитимности и пропорционалности мера лежи на држави. Приликом одмеравања оправданости ограничења, Суд дозвољава шире поље слободне процене државе код питања морала или комерцијалног изражавања, а уже у односу на политички говор. Према образложењима судских пресуда, запажа се да је тас често превагнуо на страну подносилаца представке због негативног одговора на једно од три постављена услова, будући да је неопходно њихово кумулативно испуњење.

Морамо указати на значај штампе, тј. на њену улогу да објављује информације и идеје од јавног интереса. У сваком конкретном случају национални судови морају ценити како интерес штампе да објави нешто што представља државну тајну тако и интерес државе да спречи објављивање информација које се могу сматрати државном тајном ради општег интереса.

Суд је заузео став које се може сматрати прецедентним да се чл. 10 Конвенције не односи само на безазлене информације и идеје, већ и на оне које шокирају или узнемиравају, те у смислу реченог, мора се тражити граница која ће штитити националну безбедност, али и омогућити јавним медијима да врше улогу "јавног чувара" законитости, права и правде (Николић, 2005:96). Државе могу законима предвидети забрану објављивања информација које су проглашене државном и службеном тајном, с тим што државе ове забране морају рестриктивно прописивати, а још рестриктивније примењивати. Притом, то могу бити различите информације, не само из области националне или јавне безбедности, већ и сакривање корупције, нестручности, нерада, непотизма носилаца највиших државних функција и др. Суд је разматрао случајеве који се односе на сукоб слободе изражавања и заштите националне безбедности или спречавања откривања тајни.

У случају *The Observer and The Guardian против Уједињеног Краљевства* ова два листа најавила су да ће објавити изводе из књиге *Spycatcher* Питера Рајта, пензионисаног обавештајног агента. У то време књига још није била објављена. Поменута књига садржала је податке о наводним незаконитим активностима британске обавештајне службе и њених агената. Државни тужилац затражио је од судова да против ових листова издају трајни судски налог којим би се они спречили да објаве изводе из те књиге. Судови су 1986. године издали привремени судски налог којим се забрањује објављивање извода из књиге током трајања судског поступка везано за трајни судски налог. Годину дана касније књига је објављена у САД, а копија књиге је било и у Уједињеном Краљевству. Упркос томе привремени судски налози остали су на

снази све до октобра 1988. године, када је Дом лордова одбио да изда трајни судски налог који је тражио државни тужилац.

Издавачи листова *Observer* и *Guardian* упутили су представку Суду. Уједињено Краљевство је тврдило да у време издавања привремених судских налога информације којима је имао приступ Питер Рајт биле тајне. Њиховим објављивањем британска обавештајна служба претрпела би штету, као и односи са савезничким државама. Влада је истакла и аргумент да постоји опасност да агенти британске обавештајне службе следе пример господина Рајта.

Суд је нашао да су привремени судски налози били оправдани пре објављивања књиге, али не и после тога. Након објављивања у САД информације су изгубиле свој тајни карактер, тако да у конкретном случају постоји повреда чл. 10. Конвенције.

У делимично издвојеном мишљењу судија Петити је истакао да привремене судске забране нису биле оправдане ни пре објављивања књиге ван Уједињеног Краљевства, као и да лишити јавност информација о функционисању државних органа значи кршити основно демократско право. Са судијом Петитијем сложио се и судија Де Мејер и навео да:

"штампа мора бити слободна да објављује вести, без обзира на извор, без цензуре, судских налога или претходних ограничења: у једном слободном и демократском друштву не може бити простора за ограничења те врсте, а нарочито не ако им држава прибегава, као што је то случај у овом предмету, да би спречила ширење непријатних информација или идеја" (Macovei, 2006:65).

Такође можемо размотрити и случај *Bluf! против Холандије*. Подносилац представке је једно удружење грађана које је објављивало часопис под називом *The Bluf!*. Овај часопис био је намењен идеолошки лево оријентисаним читаоцима. Поменути часопис дошао је до периодичног извештаја холандске тајне службе унутрашњих послова. Извештај је, иначе, стар 6 година, али је и даље носио ознаку "поверљиво" и говорио је о приоритетима рада холандске тајне службе. Издавач поменутог часописа, као допуну издања, рекламирао је своје издање и најавио да ће објавити овај извештај заједно са коментарима истог.

Шеф холандске тајне службе унутрашњих послова, у циљу спречавања публикавања извештаја, упутио је захтев надлежном јавном тужиоцу да се спречи објављивање које представља кривично дело по холандском закону. У свом захтеву указао је на природу тајних информација у извештају и да је њихова тајност како у интересу Холандије, тако и њених савезница.

Истражни судија наложио је претрес просторија, када је извршена заплена целог издања магазина. Међутим, запослени у часопису Bluf! одштампали су спорни извештај и поделили су га становницима Амстердама.

Национални суд донео је одлуку да све копије спорног часописа морају бити повучене из јавности у којој је, између осталог, навео да би поседовање ових поверљивих материјала без одговарајућег надзора било супротно закону и јавном интересу.

Анализирајући да ли је оваква одлука националног суда била непоходна у демократском друштву ради заштите националне безбедности, Суд је изразио сумњу постављајући питање да ли су информације у извештају биле у довољној мери осетљиве да би оправдале спречавање њиховог дистрибуирања. Ова сумњу потврђује пре свега старост извештаја - 6 година, затим је указано на аргументе шефа тајне службе безбедности, као и чињеницу да је извештај био означен само са "поверљиво" што указује на мали значај или мали степен тајности (нпр. није строго поверљиво). Суд је даље истакао да је одмах након заплене, штампано и дистрибуирано 2500 примерака на улице Амстердама. Када је часопис повучен, извештај је био доступан јавности, тако да је Суд констатовао да није било неопходно да се спречи објављивање информације која је већ постала јавна или је престала да буде поверљива. Ова информација није била доступна само читаоцима који су на улицама Амстердама добили по примерак, већ и онима којима је иста пренета. Такође, овај случај је коментарисан у свим медијима у Холандији. Суд је с тим у вези закључио да заштита информације као државне тајне више није била оправдана и повлачење из оптицаја листа Bluf! више није неопходно да би се остварио легитимни циљ, па пошто таква мера није била неопходна у демократском друштву прекршен је чл. 10 Конвенције.

Управо ове две пресуде увеле су два принципа:

- пошто се једном објаве у јавности, информације о националној безбедности не могу се забрањивати, повлачити, нити се они који их шире могу кажњавати.
- државама се уводи забрана да безусловно дефинишу као поверљиве све информације у области националне безбедности и да, у складу с тим, уводе ограничење на приступ таквим информацијама. Одређене информације би, ипак, могле бити проглашене тајним уколико постоји опасност да би њиховим пуштањем у јавност била угрожена национална безбедност. Осим тога, статус информације као поверљиве мора бити

временски ограничена, а повремено се мора проверавати да ли постоји потреба да она задржи такав статус, а такође, треба размотрити интерес јавности да сазна одређене информације.

Принцип 12 као један од принципа из Јоханесбурга усвојен 1995. године у односу на информације из области националне безбедности гласи:

"Држава не сме да категорички одбије приступ свим информацијама које се односе на државну безбедност већ мора да одреди у закону само оне специфичне и уске категорије информација које се морају сачувати како би се заштитио легитиман интерес националне безбедности" (Macovei, 2006:69).

Национални судови осудили су подносиоце представке због ширења сепаратистичке пропаганде у предмету *Sürek u Özdemir против Турске*, а штампани примерци су заплењени. Наиме, подносиоци представке објавили су два интервјуа с високим званичником ПКК који је осудио политику турских власти на југоистоку Турске истичући да таква политика има за циљ да истера Курде са њихове територије и уништи њихов отпор, а додао је да ће се рат у име курдског народа наставити "док има иједан једини појединац који је на нашој страни". Подносиоци представке објавили су и изјаву четири организације које су по турском закону нелегалне, а које се залажу за признавање права курдском народу на самоопредељење и повлачење турске војске из Курдистана.

Суд је у конкретном случају истакао да су границе допуштене критике шире у односу на државу, него у односу на обичног грађанина, па чак и политичара. Суд је, такође, додао да су интервјуи имали информативни садржај који је омогућио јавности не само да стекне увид у психологију оних који су моторна снага опозиције службеној политици у југоисточној Турској, него и да оцени улоге које су у игри у овом сукобу. Додао је да су домаће власти пропустиле да узму довољно у обзир право јавности да буде обавештена и о другачијем виђењу ситуације у југоисточној Турској, без обзира на то колико би такво виђење ситуације могло бити непријатно за њих. На крају је Суд констатовао да разлози које су навели домаћи судови при осуди подносилаца представке битни, али не могу бити довољни да оправдају мешање у њихово право на слободу изражавања. У конкретном случају повређен је чл.10. Конвенције.

С друге стране, Суд је у предмету *Sürek против Турске (br. 3)*, истакао да су основи заштите националне безбедности и територијалног интегритета сразмерни ограничењу слободе изражавања обзиром да спорни чланак може подстаћи насиље у

југоисточној Турској. Суд је истакао да порука која се читаоцу преноси јесте да је прибегавање насиљу неопходна и оправдана мера самоодбране пред агресором. Разлика између овог и осталих случајева настаје због тога што садржај чланка може бити подстицај за изазивање насиља, као и због реалне могућности да до таквог насиља може доћи и при чему оба елемента одређује Суд на основу конкретних околности сваког појединачног случаја (Masovei, 2006:72). Суд је установио да у овом случају није прекршен чл.10. Конвенције.

У предмету *Abdullah Aydin против Турске* подносилац представке је као представник Демократске платформе Анкаре на митингу поводом обележавања Светског дана мира критиковао власт Турске због односа према Курдима и због недемократског поступања у управљању државом. Национални суд осудио је подносиоца представке, обзиром да је правио разлику између турског и курдског народа, а својим говором подстицао на мржњу и непријатељство.

Суд је у својој пресуди истакао да подносилац представке није позивао на насиље, оружани отпор или побуну, као и да осуда *Abdullaħa* није била неопходна у демократском друштву. Његов говор јесте био политички, у коме је критиковао Владу, али истовремено позвао на мир, једнакост и слободу у Турској. Суд је додао да би државе требало да дозволе отворене демократске расправе која омогућава незадовољном делу становништва да изрази своја политичка гледишта. У овом случају прекршен је чл. 10. Конвенције.

У случају *Leroу против Француске*, Дени Лероа је илустратор који је у једном недељнику, коментаришући терористички напад на Светски трговински центар у Њујорку, приказао напад на тај центар, са натписом: „Сви смо сањали о овоме... Хамас је то и урадио.“ Суд је сматрао да у овом случају није оправдано позивање на слободу изражавања и да таква илустрација представља величање терористичког чина као и омаловажавања жртава, тако да нема повреде чл. 10. Конвенције.

Кључна одлука Европског суда за људска права на тему објављивања поверљивих докумената је пресуда у предмету *Stoll против Швајцарске*. Реч је о новинару који је осуђен на новчану казну због објављивања поверљивог извештаја швајцарског амбасадора у САД о стратегији коју је требало да усвоји швајцарска Влада током преговора, и са Светским јеврејским конгресом и швајцарским банкама у вези компензације за жртве холокауста на рачун депонованих средстава у швајцарским банкама. Суд је истакао да слобода изражавања штити објављивање поверљивог материјала у случајевима када то служи јавном интересу. С друге стране, Суд је

сматрао да је обелодањивање делова амбасадоровог извештаја имало негативне последице на преговоре, посебно због чланака написаних на изузетно сензационалистички начин, који су пратили објављивање извештаја. Суд је приметио да је новинар, подносилац представке, морао знати да је објављивање извештаја кривично дело. С тим у вези, узимајући у обзир и релативно ниску новчану казну која је изречена новинару, Суд није утврдио да је прекршено његово право на слободу изражавања, тј. нема повреде чл. 10. Интересантно је да је 5 од укупно 17 судија изразило неслагање са пресудом истакавши да се већина судија непотребно фокусира на сензационалистичку природу чланка уместо на важност питања од јавног интереса.

У предмету *Pasko против Русије* ради се о одговорности новинара који је био у служби руске морнарице и који је објавио информације о загађењу животне средине нуклеарним инцидентима и другим питањима везаним за руску Пацифичку флоту. Радио је и као независни новинар за јапанску телевизију и часопис. По повратку са пута из Јапана ухапшен је и оптужен за шпијунажу, јер је тајне информације прикупио с намером да их пренесе страном држављанину, па је због тога осуђен на казну затвора.

Суд је установио да његовом осудом није прекршено право на слободу изражавања, тј. нема повреде чл. 10. Конвенције, јер је, као војно лице, био у обавези да чува поверљиве информације. Документа која је прикупио садржала су информације војне природе која су могла нанети знатну штету државној безбедности. Суд је имао у виду да је подносилац представке био осуђен као војно војно лице, а не као новинар.

V СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И СПРЕЧАВАЊЕ НЕРЕДА ИЛИ КРИМИНАЛА

Господин *Incal* у случају *Incal против Турске* је као члан Народне Радне Партије, која се сматра илегалном, дистрибуирао летке који су, по мишљењу турских власти, садржавали коментаре на рачун политике турске владе према Курдима. Између осталог, лецима су позивани Курди да се окупе и изнесу Влади Турске одређене политичке захтеве који се односе на њихов положај и статус, као и да се боре против "истеривања Курда", кампање коју води турска тајна полиција и локалне власти, а која је иначе у лецима названа "дело специјалног рата који се тренутно води у земљи против Курдског народа". Ове државне акције назване су терором над турским или курдским народом.

Национални суд нашао је да је господин *Incal* одговоран за подстрекавање на насиље. Влада Турске истакла је да је кажњавање подносиоца представке неопходно ради спречавања сукоба, обзиром да је текст у лецима био агресиван и провокативан и могао да етничку групу Курда покрене на побуну против државе, док је посебно наглашено да је општи интерес борба против тероризма.

Суд није прихватио аргументе националног суда и Владе и навео је да је цивилизацијска тековина и демократска потреба да се у сваком друштву - држави осигура да акције, мере и грешке Владе морају бити подложне строгом надзору, не само законодавне и судске власти, него и јавног мњења. Суд је истакао да пресуда и казна подносиоцу представке нису биле неопходне у демократском друштву, истичући значај слободе изражавања који она има како за политичке партије, тако и за њене чланове. Такође, Суд је навео да господин *Incal* ни на који начин није одговоран за проблеме у Турској који имају везе са тероризмом, тако да је, у овом случају, повређен чл. 10. Конвенције.

У предмету *Yilmaz i Kılıç, против Турске* реч је о подносиоцима представке које је национални суд осудио на дугогодишње казне затвора зато што су учествовали у незаконитим протестима и изражавали подршку незаконитој организацији ПКК. Суд је закључио да је оваква одлука неоправдана, обзиром да на протестима није било насиља, нити ичега што указује да су активности подносилаца представке подривале јавни ред, па овако оштре казне не могу бити оправдане, те је повређен чл. 10. Конвенције.

У предмету *Sazman против Аустрије* подносилац представке је путем штампе подстрекавао војнике, подофицире и официре аустријске армије на непослушност и

кршење војних закона. Аустријски судови утврдили су да је *Sazman* на овај начин подстицао на сукобе и злочине и самим тим угрожавао националну безбедност, због чега је и осуђен.

Комисија је размотрила представку и нашла да нема повреде чл. 10. Конвенције. Истакнуто је да је овакво решење неопходно из оправдане потребе да буде сачуван мир у аустријској државној армији, што је истовремено и заштита националне безбедности. У образложењу се каже: "подстрекавање на непоштовање војних закона представљало је вануставни притисак усмерен на укидање закона који су загарантовани Уставом. Овакав вануставни притисак се не сме толерисати у једном демократском друштву".

Међутим, у једном сличном случају донета је другачија одлука. Реч је о предмету *Vereinigung Soldaten Österreichs and Gubi против Аустрије*. Наиме, аустријски судови забранили су дистрибуцију периодичне публикације војницима, јер иста садржи текстове у којима се предлажу реформе војске и војници наводе на предузимање законских мера против власти Аустрије.

Суд је навео да се у публикацији дају предлози за реформе и читаоци упућују да на основу закона улажу жалбе и покрећу жалбене поступке за измену закона и стања у војсци Аустрије. Суд је истакао да у поменутој публикацији има полемичних тонова, али да, ипак, није пређена граница дозвољеног у размени идеја, изношењу критике и предлога, што се мора толерисати у армији једне демократске државе и друштва у коме таква армија постоји, што значи да је повређен чл. 10. Конвенције.

Специфичан је и случај *Castells против Шпаније*. Подносилац представке је господин *Castells* који је био сенатор у шпанском парламенту, а изабран је као представник политичке партије која је наклоњена независности шпанске покрајине Баскије. Он је у једном дневном листу објавио чланак под називом "Срамно некажњавање", а којим критикује Владу која није предузела неопходне мере како би се испитала бројна убиства у Баскији. Навео је да извршиоци ових дела настављају да раде и остају на служби потпуно некажњени, а да никакав захтев за њихово хапшење није издат. У даљем тексту оптужује Владу за саучесништво у овим злочинима. Тврдио је да постоје параполицијске групе које имају сва средства, а која им обезбеђује управо Влада. Национални суд је сенатора осудио за увреду.

Суд је оценио да је слобода изражавања важна за све, а нарочито важна за изабране представнике народа. Они представљају своје гласаче, скрећу пажњу на њихове потребе и бране њихове интересе, тако да мешање у право на слободу изражавања једног опозиционог члана парламента, као што је случај овде, захтева

најоштрије преиспитивање од стране Суда. Суд је додао да подносилац представке није изразио своје мишљење у Сенату, већ је то учинио у новинама, али то не значи да је изгубио право да критикује Владу. Суд сматра да су ставови подносиоца представке имали велики утицај и значај за јавно мњење, обзиром да су сва издања спорних новина била распродата.

Суд се у овом случају бавио једним веома битним питањем, а то је граница политичке критике, па је закључио да су границе дозвољене критике шире када се ради о Влади него о обичним грађанима или чак политичару, што је став који се касније примењује у пракси Суда. У демократском друштву акције и пропусти Владе морају бити предмет строге провере не само од стране законодавних и судских власти, већ и штампе и јавног мњења. Осим тога, од Владе се очекује да покаже уздржаност и не посегне за криминалним делатностима, нарочито када постоје други начини да се одговори на неоправдане нападе и критике од стране њених противника и медија.

Када је реч о слободи штампе истакнуто је следеће:

"Не треба заборавити истакнуту улогу коју штампа има у правној држави. Слобода штампе обезбеђује јавном мњењу један од најбољих начина да упозна идеје и ставове политичких вођа и формира мишљење о њима. Она, пре свега, пружа прилику политичарима да размишљају о ономе што заокупља јавно мњење и то коментаришу. Она омогућава свакоме да учествује у слободној политичкој дебати, која је у самом средишту појма демократског друштва" (Николић, 2005:123). Суд је, дакле, закључио да је у овом случају дошло до кршења чл. 10. Конвенције.

Ставови које је Суд заузео у овој одлуци показују да се национални судови морају уздржавати од кажњавања критичара државне власти, јер критике власти су тековина демократског друштва и део плурализма у политици и јавним мишљењима.

VI СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И ЗАШТИТА ЗДРАВЉА ИЛИ МОРАЛА

Однос слободе изражавања и морала може се сагледати у случају *Müller and Others против Швајцарске*. У представци подносиоци су тврдили да је Швајцарска самим чином конфисковања неколико сексуално провокативних слика и кажњавањем уметника због ласцивних материјала повредила чл. 10. Конвенције. Суд је нашао да су мере Владе оправдане, обзиром да државе имају широко поље слободне процене приликом утврђивања оног што је потребно ради заштите морала. Суд сматра да је господин Müller насликавши три велика платна која показују содомију, зоофилију, мастурбацију и хомосексуалност, које је затим и изложио, а реч је о изложби која је потпуно отворена за јавност, бесплатно и без ограничења старости посетилаца, довео у сукоб морал и слободу изражавања. Суд је додао да спорне слике „истичу сексуалност на најгрубљи начин“, као и да су домаћи судови у бољем положају од међународног судије да решавају питања морала, зато што су у непосредном контакту са стварношћу у својим замљама. Нарочито је од великог значаја у овом случају имала чињеница да су оваквим сликама имала приступ деца. У овом случају нема повреде чл. 10. Конвенције.

Размотримо и предмет *Open Door and Dublin Well Woman против Ирске*. Ове две организације из Ирске, где је абортирање забрањено, давале су савете и друге услуге које се односе на планирање породице, трудноће, здравља, стерилизације и др. Такође, трудницама је предочена могућност абортирања ван Ирске, као и адресе клиника у Уједињеном Краљевству где се абортуси врше. У конкретном случају ове организације су само давале савете, док је одлука била на трудницама. Национални суд је забранио рад овим организацијама.

Суд није прихватио став националног суда да је забрана била оправдана ради заштите права других и спречавања криминала. У конкретном случају постоји потреба заштите морала кроз заштиту нерођене деце, али да граница у заштити морала мора бити таква да државне власти немају „неограничену и непроменљиву“ слободу одлучивања. Суд је истакао да је интервенција ирске Владе била превише широка и непропорционална, јер по истом питању постоје и други бројни извори информација (часописи, именици и др.), као и да при процени пропорционалности мора се водити

рачуна о различитим циљним групама и заштити младих уопште, тако да је прекршен чл.10. Конвенције.

Однос између слободе изражавања и заштите здравља размотрићемо у случају *Hertel против Швајцарске*. Подносилац представке је у штампаним медијима објавио чланак где је тврдио да је употреба хране која је припремљена у микроталасним пећницама штетна по здравље. Швајцарски суд забранио је даље објављивање овог чланка.

Суд је у својој одлуци навео:

„Ефекат забране је био да се делимично осуди рад подносиоца представке и знатно умањи његова способност да јавно износи ставове којима је место у јавној дебати, чије постојање не може да се порекне. Није много битно што је његово мишљење у мањини и што се могао стећи утисак да је лишено сваке основе пошто би, у области у којој је мало вероватно постојање било какве извесности, било нарочито неразумно да се слобода изражавања ограничава само на општеприхваћене идеје“ (Николић, 2005:126). Суд је констатовао да је дошло до кршења чл. 10.

У предмету *Bergens Tinede and Others против Норвешке* норвешки суд осудио је један лист, као и бившег главног и одговорног уредника и једну новинарку за клевету поводом текста који се односио на успешност операција више пацијенткиња једног естетског хирурга објављеног у низу чланака. На тај начин пренете су изјаве незадовољних пацијенткиња.

Суд је у пресуди истакао:

"Актуелене репортаже засноване на разговорима, представљају једно од најзначајнијих средстава која омогућавају штампи да игра своју улогу јавног чувара".

Суд није негирао да је на овај начин углед хирурга доведен у питање, али да јавни интерес да се сачува слобода штампе у циљу пружања информација о питањима од јавног интереса, обзиром да је реч о тексту који се тиче важног аспекта људског здравља, има превагу. У конкретном случају дошло је до повреде чл. 10.

У предмету *Vereinigung Bildender Künstler против Аустрије* ради се о трајној забрани излагања слике на којој је приказан политичар у сексуално експлицитној карикатури, када је Суд нашао да је прекршено право на слободу изражавања. Реч је о изреченој новчаној казни и уклањању са јавних изложби слике под називом „Апокалипса“ – колажа од 34 јавне личности, укључујући Мајку Терезу, аустријског кардинала Хермана Гроера и бившег шефа аустријске Слободарске странке Јорга Хаидера у којем су сви приказани наги и укључени у сексуалне активности. Њихова

тела су насликана, али су за главе и лица коришћене фотографије из новина, док су очи неких од њих биле сакривене црним тракама. Међу насликаним особама био је и господин Meischberger, бивши генерални секретар аустријске Слободарске странке, који је приказан у сексуалној пози са господином Хаидером, друга два политичара и Мајком Терезом. Слика је била део изложбе удружења аустријских уметника. Господин Meischberger је тужио уметнике и добио пресуду којом се трајно забрањује приказивање слике на основу тога што понижава њега и његове политичке активности. Удружење уметника је затим поднело представку Европском суду за људска права.

Суд је сматрао да су новчана казна и забрана прекршили право удружења на слободу изражавања, да је на слици на непристојан начин приказан господин Meischberger, али да је јасно да су насликани ликови карикатуре и да је слика сатирична. Суд је нагласио да је сатира облик уметничког изражавања и социјалног коментара који је, претеривањем и кривљењем стварности, намерно провокативан и политичке природе. Као такав, његова ограничења би требало разматрати посебно опрезно. Господин Meischberger је на слици приказан у контексту његовог политичког рада и функционисања, а слика се може посматрати и као реакција против аустријске Слободарске странке, чији чланови су и раније критиковали уметников рад. Meischberger је од насликаних ликова био најмање истакнут, и у време кад је тужио уметника он није био препознатљив на слици, јер је његова фотографија била прекривена црвеном бојом. Суд је, такође, узео у обзир да је забрана аустријских судова била неограничена и да удружењу, које управља једном од најпознатијих аустријских савремених уметничких галерија, није омогућено да икада поново изложи слику, без обзира на то да ли је господин Meischberger јавна личност, или био јавна личност у месту и времену потенцијалне изложбе у будућности.

Предмет *Akdaş против Турске* говори о забрани превода класичног књижевног дела са графичким описима секса која је прекршила право на слободу изражавања. Подносилац представке је турски издавач који је објавио турски превод еротског романа „Једанаест хиљада шипки“ француског писца Guillaumea Apollinairea. Књига је садржала графичке описе секса, укључујући садомазохизам, вампиризам и педофилију. Турски издавач је кривично гоњен и осуђен због тога што је објавио опсцени материјал који би могао да побуди сексуалну жељу. Он је кажњен новчаном казном од 1100 евра. Издавач је поднео представку Суду тврдећи да књига не садржи никакав насилни призвук, те да њен духовит и претеран тон више гаси сексуалну жељу него што је буди. Суд сматра да је осуда прекршила право на слободу изражавања. Иако је у пресуди

истакнуто да услови за квалификацију морала варирају с временом и од места до места, чак и унутар једне земље, те да су националне власти у бољој позицији да суде у овим случајевима од Европског суда, Суд је ипак нашао да турске власти нису примениле прави стандард. Оригинал књиге на француском језику први пут је објављен 1907. године, након чега је објављена на разним другим језицима и добила статус „класика“ европске књижевности. Није постојала „хитна друштвена потреба“ која би могла да оправда забрану приступа књижевном раду таквог статуса и кажњавања њеног издавача.

Предмет *Karttunen против Финске* говори о осуди због приказивања дечје порнографије преузете са интернета као део уметничке инсталације против порнографије којом није прекршено право на слободу изражавања. Наиме, једна финска уметница осуђена је због поседовања и јавног приказивања дечје порнографије, која је у изложбу под називом „Црква Девица – Курва“ укључила фотографије тинејџерки и младих жена у сексуалним позама. Сlike су преузете са јавно доступних веб сајтова, а уметница је имала намеру да искористи своју изложбу да критикује чињеницу да су такви материјали доступни на интернету бесплатно. Изложба је затворена, слике су одузете, а уметница осуђена због дистрибуције дечје порнографије. Обзиром да је изложбу осмислила као протест није јој изречена новчана или друга казна. Она је поднела представку Суду тврдећи да су осуда и одузимање фотографија прекршили њено право на слободу изражавања.

Суд је сматрао да осуда није прекршила право на слободу изражавања. Суд је констатовао да је поседовање и јавно приказивање дечје порнографије у Финској кривично дело, иако је намера уметнице била да на тај начин заправо протестује због доступности дечје порнографије на интернету. Осуда уметнице је оправдана, постојала је суштинска друштвена потреба да се деца заштите од сексуалног злостављања, да се заштити њихова приватност као и због других моралних разлога. Право подносиоце представке на слободу изражавања и њене добре намере нису могле да оправдају поседовање и јавно приказивање дечје порнографије.

Када је у питању однос између слободе изражавања и морала и заштите здравља Суд је својим ставовима оставио државама чланицама Савета Европе шири простор за одлучивање, што је оправдано код ограничења слободе изражавања, а све због специфичности значења морала, чак и у различитим деловима исте државе. Сличан је став Суда и када је реч о здрављу.

VII СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА, УГЛЕД, ДОСТОЈАНСТВО ЛИЧНОСТИ И ПРАВА ДРУГИХ

Пракса Суда је да медијима треба дати привилегован положај, тако да Суд дозвољава не само оштру, него и грубу критику, али и тзв. „обојене изразе“ који привлаче пажњу читалаца и слушалаца. Међутим, то не значи да медији могу нападати част, углед и достојанство личности или да непроверено објављују неистините информације.

Суд је размотрио однос слободе изражавања и заштите права других у случају *Appleby and Others против Уједињеног Краљевства*. Три британска и један ирански држављанин основали су Вашингтонски први форум како би спречили стамбену градњу на једном јавном градилишту у њиховом граду, тј. у центру Вашингтона. Они су поставили штанд и спровели анкету грађана за и против ове изградње, а све са циљем да Градски савет пројекат одбаци. Штанд је постављен у градском тржном центру који је у већинском власништву приватног предузећа Postel. Национални закон предвиђа да већински власник неког објекта може да уклони сваког ко спроводи недозвољене активности на непокретности у његовој својини. Управник једне радње дозволио је да се у њој постави штанд за прикупљање потписа. Међутим, управник тржног центра није дозволио прикупљање потписа и обавестио је анкетаре да власник тржног центра има неутралан став када је реч о политичким и верским питањима. С друге стране, анкетари су тврдили да је неким другим организацијама било дозвољено да у том истом тржном центру постављају штандове.

Суд је заузео став да је право на слободу изражавања широко, али не и неограничено, те да се морају узети у обзир и имовинска права других. Суд такође сматра да су у конкретном случају подносиоци представке могли на неки други начин да изнесу своје мишљење јавности, тако да нема повреде чл. 10. Конвенције.

Слобода изражавања односи се и на дискусије посланика у парламенту, па о томе говори и случај *Wabl против Аустрије*. Посланик у аустријском парламенту назвао је један часопис погрдним изразима који је о њему објавио чланак у негативном контексту називајући га као „нацистичко новинарство“. Парламент је забранио овом посланику да понавља овај израз. Посланик је поднео представку Суду, али пред националним судовима није покренуо никакав поступак.

Суд је, ценећи овај случај, закључио да је посланик био оправдано увређен, али ипак закључује да је аустријски парламент правилно поступио водећи рачуна о интересима обе стране, а нарочито истакао „посебан жиг који носе активности инспирисане национал-социјалистичким идејама“. Суд је истакао да се ова забрана односи само на излагање у парламенту, тако да је посланик имао могућност да своје ставове саопшти и на други начин, па чл. 10. Конвенције није повређен.

Интересантан је случај *Oberschlick против Аустрије (br.2)* где је новинар у једном чланку једног политичара назвао "кретеном". Суд је установио да је политичарев говор "очигледно имао за циљ да буде провокативан, а самим тим изазове жестоке реакције", па обзиром на овакву констатацију Суд сматра да се речи подносиоца представке, иако се могу сматрати полемичким, не представљају неоправдан лични напад, јер је аутор дао објашњење које је објективно разумљиво и заснива се на говору политичара. С тим у вези Суд је нашао да постоји повреда чл. 10. Конвенције.

Суд прави јасну разлику којим поводом и у којој форми и на који начин су изнети ставови који несумњиво представљају атак на углед неког лица (Николић, 2005:133).

Суд је разматрао представку *R. Predota* и оценио је недозвољеном. Подносилац представке је штампао летке и написао оштро писмо против свог послодавца које је објављено у једном часопису, па је због тога добио отказ. Суд је оценио да је оваква критика могла да наруши углед његовог послодавца, а да притом није изнета у некој дебати о проблемима од јавног интереса. Представка је оцењена неприхватљивом, а изречена дисциплинска мера престанка радног односа неопходна у демократском друштву и сразмерна циљу коме се тежило, па чл. 10. није повређен.

У случају *Constantinescu против Румуније* подносилац представке је као председник синдиката наставника три наставнице назвао "распикућама", иако је поступак против њих због крађе обустављен. Суд сматра да изјаве подносиоца представке имају клеветнички карактер и да је "подносилац захтева могао да изрази своје критике и тако допринесе слободној јавној дискусији о синдикалним проблемима и без употребе речи распикућа", па је констатовао да нема повреде чл. 10. Конвенције.

У предмету *Lingens против Аустрије* новинар Lingens објавио је у новинама два чланка у којима је изнео твдрње о новом савезном канцелару Бруну Крајском, а које су се односиле на помоћ нацистима коју је пружао поменути канцелар. Новинар је канцеларево понашање оценио као "неморално" и "недолично", као и да исти

демонстрира "опортунизам најнижег ранга". Крајски је поднео тужбу за увреду, а аустројски суд је новинара осудио и истакао да новинар није могао доказати истинитост своје тврдње у виду вредносног суда "опортунизам најнижег ранга".

Када је реч о националном суду он не прави разлику између истинитости чињеница и вредносног суда, за разлику од Европског суда за људска права. Новинар има могућност да пишући о политици канцелара формира своје лично мишљење и да га потом и саопшти. Док се постојање чињеница може доказати, истинитост вредносних судова не подлеже доказивању. Захтевом да се докаже истинитост вредносних судова задире се у саму суштину слободе мишљења (Macovei, 2006:87). Приликом примене стандарда о клевети нарочито се поставља питање разликовања између чињеница и мишљења, тј. вредносних судова.

Суд сматра да су чињенице на којима се заснива суд апликанта неспорне као и "добра вера" у исте (Николић, 2005:136). Суд је установио да став националног суда није исправан и да је у колизији са слободом изражавања.

Занимљив је случај *Fuentes Bobo против Шпаније* који осликава однос слободе изражавања и права на рад. Подносилац представке, као редитељ телевизијског програма, у једном интервјуу дао је увредљиве изјаве упућене једном шпанском тв каналу, па је као последица таквог поступка уследио његов отказ.

Суд је подсетио да се чл. 10. Конвенције примењује на све односе између послодавца и запосленог, чак и на оне који спадају у домен приватног права и да држава у извесним случајевима има позитивну обавезу да штити право на слободу изражавања (Савет Европе, 2006:75).

Подносилац представке је у интервјуу одређене руководиоце поменутог тв канала назвао "пијавицама", што је по мишљењу Суда свакако могло да угрози њихов углед и част, али да су ове спорне изјаве саставни део полемичних и оштрих расправа о односима и управљању државном телевизијом. Такође је битно да су овакве изјаве најпре потекле од водитеља емисије, а подносилац представке их је само потврдио "у оквиру спонтане и брзе измене речи" (Николић, 2005:141). Руководиоци нису поднели тужбу за увреду или клевету ни против водитеља, а ни против подносиоца представке.

У конкретном случају подносиоцу представке је изречена мера престанка радног односа без права на одштету, што Суд сматра екстремно строгим, обзиром да је постојала могућност изрицања друге, не тако оштре дисциплинске мере, па је закључио да је дошло до повреде чл. 10. Конвенције.

Случај *De Diego Nafria против Шпаније* говори о високом функционеру Банке Шпаније који је отпуштен обзиром да је у једном писму оптужио ту кућу за "озбиљно неправилно понашање". Суд је спорну изјаву протумачио као безразложни лични напад, а такође она није била ни саставни део неке јавне расправе о питањима од општег интереса. Суд је додао да је поменута изјава изнета у писменом облику и да се разликује од брзе и спонтане усмене размене реплика, као и да је функционерски статус подносиоца представке налагао да показује уздржаност у употребљеним изразима (Савет Европе, 2006 : 77). Стога је Суд закључио да нема повреде чл. 10. Конвенције.

У предмету *Бодржић против Србије*, подносилац представке је новинар, иначе члан једне политичке странке, а такође и уредник локалних недељних новина „Кикиндска“. У чланку под називом „Реч има фашиста“ писао је о једном историчару, са иницијалима Ј. П. који је током осамдесетих и деведесетих година прошлог века исписивао километре разних увреда и клевета на рачун Милошевића и његовог режима, те је поново је дошао у жижу јавности захваљујући новинару Телевизије Нови Сад, који га је позвао да гостује у емисији „Откопчано“. Навео је да Ј. П. не би био то што јесте, тј. идиот, да није искористио још једну прилику да изнесе своје фашистичке ставове. Тако је на каналу државне телевизије испричао како је Барања под хрватском окупацијом, како су Словаци, Румуни, и пре свега, Мађари у Војводини колонисти. Према мишљењу Ј. П., Хрвата уопште и нема у Војводини, а Мађари су великим делом Словени због тога што имају „тако лепо словенско лице“. Након емисије огласиле су се многе невладине организације и појединци и понека политичка странка. Реаговали су и министар културе и други званичници. Последње вести говоре да Радиодифузна агенција прикупља релевантне податке о емисији. Такође је навео да дотле, Ј. П. сигурно ликује, јер је своје изопачене ставове још једном успео да пласира у јавност, да након петооктобарских промена овај професионални „пљувач“ је постављен за директора Историјског архива Србије. Стоји и да је добио прилику у неким таблоидима да критикује актуелну Владу и „непостојеће народе“, а да је „Откопчано“ само последња епизода овог активисте који ће вероватно загађивати нашу средину дуго времена.

Национални судови осудили су новинара за увреду. Новинар је поднео суду представку где је тврдио да је на овај начин дошло до повреде чл. 10 Конвенције. Влада је одговорила да су изрази „идиот“ и „фашиста“ клеветнички и у односу на Ј. П. такође нетачни, зато што он није никада био члан фашистичког покрета у Србији, обзиром да таква група није ни постојала. Чланак није написан у доброј намери. Његов циљ је да

понижи Ј.П. Иако су мишљења Ј. П. и изјаве које је дао за време разговора, као и у његовој књизи под називом "Аутономија Војводине ... кошмар српског народа" заиста пробудиле оштре реакције јавности, Влада је упркос томе тврдила да подносилац представке није испоштовао новинарску етику критикујући га. Влада је тврдила да Ј. П. нема јавну функцију, па захтева већи степен заштите од излагања новинарским критикама. Наводи новинара били су само изјаве и нису поткрепљене истином. Новинар је истакао да се осећао обавезним да реагује на изјаве Ј. П., јер су исте штетне за вишенационалну средину Војводине.

Суд најпре примећује да су општеувредљиви изрази „идиот“ и „фашиста“ прихватљива критика у одређеним околностима. Новинар је реаговао на изјаве Ј. П. које је дао на државној телевизији које се односе на националне мањине у Војводини, од чега 35% њеног становништва нису Срби према попису из 2002. године. Највише је Мађара, али има и Словака, Хрвата и других. Подносилац представке је сматрао да је његова дужност као новинара била да јавно реагује. Суд сматра да то што се неко назове фашистом, нацистом или комунистом, не може само по себи да се изједначи са чињеничним стањем о политичкој припадности тог лица. Изрази које је новинар употребио не могу, а да се не тумаче као вредносни суд чија вредност не подлеже доказу. Такви вредносни судови могу бити претерани у недостатку чињеничне основе, али у светлу горе наведених елемената, то није случај у предметној представи.

Границе прихватљиве критике шире су у вези са неким политичарем од оних у вези са приватним појединцем. Међутим, и приватни појединци могу бити изложени јавном испитивању када се појаве на сцени јавне дебате. Ј. П. је, дакле, добро позната јавна личност који је имао и јавну функцију, али имајући у виду да је објавио књигу на тему од јавног интереса, а и појавио се на локалној телевизији, он је морао знати да је могао бити изложен оштрој критици великог броја гледалаца, па је био обавезан да покаже већи степен толеранције. Расправа у конкретном случају је свакако била од великог јавног интереса, обзиром да су не само подносилац представке, већ и многе невладине организације, политичке странке и неке истакнуте политичке личности реаговале.

Речи које је употребио подносилац представке јесу биле оштре, али у ствари представљају реакцију на провокативни интервју и нису имале за циљ да подстакну на насиље. Суд је подсетио да чл. 10 штити не само информације или идеје које су повољне или се сматрају неувредљивим, већ и оне које вређају, шокирају или узнемиравају. Национални судови фокусирали су се на чињеницу да је формирање

фашистичког покрета у Србији забрањено законом и да су према томе изјаве подносиоца представке нетачне. Међутим, они се нису упустили у анализу да ли су изјаве апликанта могле бити вредносни судови који не подлежу доказивању. Они нису обавили одговарајућу анализу пропорционалности да би се проценио контекст у ком су ти изрази употребљени и њихову чињеничну основу, па Суд сматра да разлози које су навели национални судови нису „релевантни и довољни“ да се оправда мешање. Суд је констатовао да је у овом случају дошло до повреде чл. 10. Конвенције.

У предмету *Филиповић против Србије* Суд је утврдио да је повређено право на слободу изражавања. Наиме, Суд је проценио да је Република Србија поштовала одређене захтеве за ограничење права на слободу изражавања, али да наведено ограничење није било неопходно у демократском друштву. Суд је узео у обзир следеће чињенице:

- подносилац представке је политичар који је расправљао о ствари од јавног интереса, што је и подстакао заменик председника владе
- предмет критике подносиоца представке је био градоначелник, тј. директор великог предузећа у државном власништву
- у кривичном и у парничном поступку утврђено је да је подносилац представке јавно оптужио градоначелника за проневеру, али је кривична осуда изостала
- у парничном поступку досуђено је 6 месечних зарада подносиоца представке, тј. 2 077 евра, што је Суд оценио непропорционалним
- да је подносилац представке легитимно сумњао да је градоначелник могао бити умешан у недозвољено избегавање плаћања пореза и да није у питању безразложан лични напад на градоначелника. Фактички, право је повређено парничном пресудом, јер је износ накнаде непропорционалан учињеној повреди.

Предмет *Лепојић против Србије* говори о повреди права на слободу изражавања због кривичне осуде и касније пресуде парничног суда којом је наложено подносиоцу представке да плати накнаду због објављеног чланка. Подносилац представке био је председник огранка Демохришћанске странке Србије и члан Главног одбора исте политичке партије. У току изборне кампање написао је чланак под називом "Насилнички председник" у коме је критиковао председника општине, због чега је осуђен за клевету, а такође је требало да плати казну у износу од 15 000 динара, као и

износ од 11 000 динара за трошкове. Национални суд је истакао да је овај текст имао за циљ да угрози углед председника општине, а да израз "сумануто" се односи на менталну болест председника општине.

Суд је поновио да је слобода изражавања предвиђена чл. 10 један од суштинских темеља демократског друштва, и да она не важи само за информације или идеје које се прихватају или сматрају увредљивим, већ и за оно што вређа, шокира или узнемирава. Суд је и овде нагласио да су границе прихватљиве критике шире када је реч о политичару, као и да је слобода изражавања посебно важна за политичке странке и њихове активне чланове, нарочито у току изборних кампања када би требало дозволити да слободно циркулишу мишљења и информације свих врста.

Суд напомиње да се мора направити разлика да ли се спорни изрази тичу нечијег приватног живота или нечијег понашања у службеном својству, а такође и понавља свој став да владе увек треба да покажу суздржаност у прибегавању кривичним казнама, посебно када постоје други начини накнаде.

Суд је, на крају, закључио да је подносилац представке написао чланак у време изборне кампање, да је његова мета био председник општине, али да реч "сумануто" није употребљена као синоним за ментално стање поменутог председника, већ са циљем да укаже како је он наводно трошио новац локалних пореских обвезника. Иако он није могао пред националним судом да докаже истинитост својих тврдњи, он је свакако имао разлог да верује да је председник општине можда био умешан у криминалну радњу, као и да је његов мандат незаконит. Суд је оценио да је чланак садржавао јак језик, али то није био произвољан лични напад и покренуо је питање од јавног интереса, а никако није говорио о приватном животу председника општине. Мишљења кривичног и парничног суда била су релевантна када су утврдили да је угрожен углед председника општине, али то није довољно обзиром на износ накнада и трошкова, па имајући све ово у виду, као и став националног суда да углед председника општине има већу важност од угледа обичног грађанина, Суд сматра да мешање није било неопходно у демократском друштву, па је дошло до повреде чл. 10. Конвенције.

У предмету *Тешић против Србије*, госпођа Софија Тешић жалила се обзиром да је национални суд осудио због клевете. Суд је у овом предмету утврдио да је повређено право на слободу изражавања гарантовано чл. 10 Конвенције. Суд је нарочито истакао да су од посебног значаја при процени сразмерности предузетих мера природа и тежина изречене санкције, као и релевантност и свеобухватност разлога

наведених у образложењу домаћих судова, али и да износ досуђене накнаде штете мора бити сразмеран претрпљеној моралној повреди.

У овом предмету Суд је заузео став да мешање у слободу изражавања госпође Тешић у виду парничне пресуде и решења о извршењу јесте било прописано законом и јесте тежило легитимном циљу, односно заштити угледа другог лица, али да није било неопходно у демократском друштву. Суд је упоредио износ накнаде који је требало да плати госпођа Тешић са износом који је требало да плате Дневник и Аутономна покрајина Војводина закључујући да су износи били „врло слични“ иако су Дневник и Аутономна покрајина Војводина свакако финансијски далеко способнији правни субјекти. Из овога проистиче да Суд приликом одмеравања сразмерности ограничења у великој мери узима у обзир материјално стање стране која је обавезна да плати накнаду, док не даје подједнаки значај утврђивању колика је стварна штета проистекла за другу страну.

Судија Сајо је издвојио мишљење, јер се није сложио са већином да је у овом предмету повређен чл. 10. Судија је истакао да је подносиатељка представке свесно изнела у јавност нетачну, клеветничку изјаву која је могла да произведе озбиљне последице за оклеветано лице и да досуђена накнада штете није ни неразумна ни несразмерна. Судија Сајо је додао да изражавање личног незадовољства путем објављивања нетачних навода није заштићено Конвенцијом и указао да ни Суд заправо није изнео тврдњу да је у овом предмету угрожена слобода изражавања, већ је приликом процене сразмерности у обзир узео искључиво износ досуђене накнаде, примењујући чл. 10 иако никакав интерес везан за слободу изражавања није постојао у овом предмету. Такође је истакао и да накнада штете не може да се одређује према финансијским недаћама стране која је повреду изазвала.

Размотрићемо предмет *"Иницијатива младих за људска права" против Србије*. Подносилац представке жалио се због одбијања Безбедносно-информативне агенције Србије да му достави одређене информације у вези са електронским надзором, без обзира на правоснажну и обавезујућу одлуку Комесара за информације у његову корист. Наиме, најпре је подносилац представке затражио од Безбедносно-информативне агенције Србије да га обавести колико је људи било предмет електронског надзора од стране те агенције у 2005. години, што је Агенција, најпре, одбила, да би, на крају, обавестила подносиоца представке да не поседује тражене информације.

Подносилац представке се жалио да му је Безбедносно-информативна агенција Србије негирала приступ одређеним информацијама у вези са електронским надзором, упркос коначној и обавезујућој одлуци Повереника за информације у његову корист и да је на тај начин дошло до повреде чл. 10 Конвенције.

Разматрајући ову представку Суд је подсетио да појам „слобода добијања информација“ обухвата право на приступ информацијама. Суд је, такође, утврдио да када је невладина организација умешана у питања од јавног интереса, као што је овај подносилац представке, она игра улогу јавног пса чувара сличне важности као што је штампа, тако да њене активности захтевају сличну заштиту према Конвенцији као она која се пружа штампи. Суд примећује да је подносилац представке од Безбедносно-информативне агенције тражио да му пружи одређене информације у вези са употребом мера електронског надзора. Агенција је прво тај захтев одбила, ослањајући се при том на законску одредбу о тајним информацијама. После налога Повереника за информације да се предметне информације саопште упркос томе, Безбедносно-информативна агенција је обавестила подносиоца представке да она нема те информације. Како је подносилац представке очигледно био ангажован на законитом прикупљању информација од јавног интереса са намером да те информације саопшти јавности и тиме допринесе јавној дебати, дошло је до мешања у његово право на слободу изражавања.

Вршење слободе изражавања може бити предмет ограничења, али сва таква ограничења би требало да буду у складу са домаћим правом. Суд сматра да ограничења која је у предметном случају одредила Безбедносно-информативна агенција нису испунила тај критеријум. Домаћи орган успостављен управо ради надзора над поштовањем Закона о слободи информација из 2004. године разматрао је тај случај и одлучио да тражене информације морају да се пруже подносиоцу представке. Тачно је да је Безбедносно-информативна агенција на крају одговорила да она нема те информације, али је тај одговор неуверљив обзиром на природу тих информација (број људи изложених електронском надзору од стране те агенције 2005. године) и првобитни одговор агенције, па је Суд закључио да је упорно оклевање Безбедносно-информативне агенције Србије да поштује налог Повереника за информације било противно домаћем праву и једнако произвољности, па је самим тим дошло до повреде члана 10. Конвенције.

Европски суд за људска права сматра да несразмерне накнаде штете у случајевима клевете и кршења права на приватност могу прекршити право на слободу

изражавања, чак и ако је оно што је објављено неистинито и штети угледу. Не само да мора да постоји однос сразмерности између штете причињене клеветничким изјавама и њене накнаде, већ суд мора узети у обзир и утицај накнаде штете на новинара или медијску кућу. На крају, суд мора узети у обзир и шири „обесхрабрујући ефекат“ који накнада штете има на медије. Суд захтева да правила која се односе на накнаду штете буду јасно наведена у домаћем праву.

У пресуди *Steel and Morris против Уједињеног Краљевства* накнада штете била је несразмерна приходима оптужених. Две особе написале су и дистрибуирале летак са насловом „Шта није у реду са McDonaldsom?“, а који је садржао низ критика према овој познатој брзој храни. McDonalds је тужио поменуте особе за клевету и добио 40 000 фунти за накнаду штете, међутим није спровео пресуду нити је тражио да му буду исплаћени судски трошкови који су били велики. Суд је размотрио овај случај и констатовао да тужени имају веома мале зараде и да их није заступао адвокат. Суд је закључио да су тужени због тога били у знатном заостатку, као и да иако је додељена накнада штете била релативно скромна за савремене стандарде, била је веома значајна у односу на скромне приходе и ресурсе подносилаца представке. Накнада штете је стога представљала кршење права на слободу изражавања.

Сличан претходном је и случај *Копривица против Црне Горе*, где је накнада штете која је требало да буде исплаћена у ратама, свака у износу половине пензије подносиоца представке, прекршила право на слободу изражавања. Подносилац представке је уредник једног часописа, који је био осуђен за клевету због текста у којем је наведено да је 1994. године одређеном броју новинара требало да буде суђено за ратне злочине. Уреднику је наложено да заједно са издавачем часописа плати накнаду штете у износу од 5 000 евра, која је требало да буде исплаћена у редовним ратама, свака у износу половине његове пензије. Суд је установио да то представља кршење права на слободу изражавања, наводећи да су „додељена накнада штете и трошкови веома значајни у поређењу са приходима подносиоца представке у то време, око 25 пута већи од његове пензије и да су били веома значајни чак и када се упореде са највећим приходима у држави која је тужена страна“.

У пресуди *MGN Limited против Уједињеног Краљевства*, реч је о налогу да се исплате судски трошкови и „накнада за успех“ од више од једног милиона фунти тужиоцу у случају кршења права на приватност, па је Суд установио да је прекршено право на слободу изражавања. Овај случај тиче се тужбе због угрожавања приватности коју је против дневног листа поднела манекенка због објављивања фотографија на

којима је приказана испред центра за одвикавање од наркотика. Лист је изгубио случај кршења права на приватност и наложено му је да исплати 3 500 фунти за накнаду штете, као и судске трошкове у износу већем од једног милиона фунти. Суд је сматрао да је овим прекршено право на слободу изражавања наводећи да је захтев да подносилац представке исплати накнаду за успех подносиоцу тужбе био несразмеран обзиром на легитиман циљ које је требало постићи и премашио чак и широко поље слободне процене државе у таквим случајевима.

У пресуди *Independent News and Media and Independent Newspapers против Ирске* налог да се исплати 381 000 евра за накнаду штете у случају клевете није прекршио право на слободу изражавања, узимајући у обзир мере заштите у домаћем закону. Наиме, представку је поднела једна новинска кућа која је била осуђена за клевету и којој је било наложено да исплати 381 000 евра за накнаду штете, која је била 3 пута већа од било које претходно додељене накнаде штете за клевету у Ирској. Суд је сматрао да овим није прекршено право на слободу изражавања. Суд је навео да се као ствар принципа, за непредвидиво велике накнаде штете у случајевима клевете сматра да могу имати обесхрабрујући ефекат на штампу и стога захтевају најпажљивији надзор. Међутим, имајући у виду да је клевета била озбиљна и тешка и констатујући да су апелациони судови сматрали да је износ сразмеран, Суд је закључио да налог за исплату накнаде штете није прекршио право на слободу изражавања.

Поменућемо и Декларацију Савета Европе о слободи политичке дебате у медијима из 2004. године где је, између осталог, истакнут принцип "надзора јавности над јавним функционерима". Јавни функционери изложени су надзору и критици јавности, имајући у виду функцију коју обављају, а све у циљу транспарентности и одговорног обављања њихове функције. Политичке личности не би требало да уживају већу заштиту угледа и других права у односу на остале појединце, па због тога медије не би требало строже кажњавати када критикују политичке личности. Ово важи и када је реч о јавним функционерима, с тим да су изузеци могући само онда када је то апсолутно неопходно да би јавним функционерима било омогућено да обављају функције на одговарајући начин. Суд је заузео став да критика политичара не треба бити ограничена, с обзиром на то да су политичари својевољно изложени јавности, па се употреба увредљивих и претераних речи против њих може сматрати саставним делом демократског процеса. Када је у питању приватност политичара, треба бити умеренији, чак и онда када су коришћене информације већ познате јавности.

Још један од ставова Суда је да су границе прихватљивости критике политичких лидера шире од граница прихватљивости критике осталих појединаца, а ово имајући у виду јавни интерес постојања отворених расправа о политичким питањима у друштву.

VIII СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И ВЕРА И РАСИЗАМ

Европском конвенцијом може се ограничити слобода испољавања вере само на законом прописан начин и то из разлога неопходности у демократском друштву, ради заштите јавног реда, јавне безбедности, здравља и морала или заштите права и слобода других. У овом делу рада размотрићемо пар случајева који се односе на сукоб слободе изражавања и слободе вероисповести.

У предмету *Otto-Preminger Institut protiv Аустрије* Суд је анализирао верску слободу против слободе изражавања. Подносилац представке најавио је серију од 6 приказивања филма „Веће на небу“. У најави је ставио обавештење да филм није намењен особама млађим од 17 година. У филму је приказан Бог јеврејске, хришћанске и исламске религије као сенилан како клечи пред ђаволом, размењује са њим дуг пољубац и ословљава га пријатељем. Такође је у филму приказана и Девица Марија како слуша једну скарадну причу, чак је приказана и еротска напетост између ње и ђавола. У једној сцени Исус и Девица Марија аплаудирају ђаволу.

Бискупија римокатоличке цркве је тражила од државног тужиоца да се забрани приказивање овог филма. Суд је донео одлуку да се филм одузме од дистрибутера.

Када је Институт поднео представку, аустријска влада је одговорила да је одлука националног суда исправна, донета са циљем да се заштите права других, а нарочито права на религиозна осећања.

Суд је у овом случају установио да није повређен чл. 10. Конвенције, да је римокатоличка религија, у ствари, религија већине у Тиролу, као и да су одузимањем филма аустријске власти желеле да осигурају религиозни мир у том региону и да спрече да се неки људи осећају објектом напада на своја религиозна убеђења на неоправдан и непријатељски начин, тако да су у конкретном случају национални судови у бољој позицији од међународног суда да процене ситуацију.

У случајевима *Ivanov против Русије* и *Norwood против Уједињеног Краљевства*, Суд је оснажио одлуке националних судова, тј. констатовао да нема повреде чл. 10, сматрајући да Павел Иванов, који је објавио серију антисемитских чланака, оптужујући их за заверу против Руса, не може тражити заштиту по основу одредаба које штите слободу изражавања, као ни Марк Ентони Норвуд, који је, по закључку Европског суда за људска права, оправдано осуђен за распиривање мржње против ислама. У овом

другом случају важно је то да је као јавна манифестација мржње оцењено то што је Норвуд своју антиисламску прокламацију ставио на прозор своје куће (постер који приказује њујоршке торњеве у пламену и натпис: „Ислам - напоље из Британије, заштитите Британце“).

Насупрот овим случајевима, у случају *Gündüz против Турске*, Суд је стао на страну Муслума Гундуза који је у телевизијској емисији, као припадник милитантне верске секте, секуларне установе назвао „изопаченим“, нападајући на секуларизам и демократију и залажући се за увођење шеријата. У својој одлуци, Суд је стао на његову страну, узимајући у обзир да су ставови, иако екстремни, изречени у атмосфери плуралистичке дебате, и истичући да је подносилац представке том приликом изнео ставове који су публици већ били познати. У овом случају постоји повреда чл. 10. Конвенције.

Предмет *Jersild против Данске* говори о односу слободе изражавања и расизма. Новинар Jersild је припремио емисију на једној тв станици у којој су учествовали младићи са расистичким погледима на живот. Током емисије ови младићи су изјавили да је добро бити расиста, да је Данска за Данце, да људима треба дозволити да имају и чувају робове, а затим су упоредили црнце са горилом, навели да црнци нису људска бића и да то важи за све друге стране раднике Турске, Југословене и сличне ставове.

Један свештеник је покренуо поступак против овог новинара и оптужио га да пружа помоћ младићима који су учествовали у емисији у давању и ширењу расистичких изјава. Новинар је негирао ове тврдње и истакао да је његова емисија осликала стварност, као и да је емисија проузроковала презир према оваквим ставовима. Национални суд је новинара огласио кривим за пружање помоћи у ширењу расистичких изјава.

Суд је пажљиво размотрио овај случај и закључио да је новинар кроз интервју са тројицом младића хтео да укаже на њихове ставове приказујући их као особе које су ограничене и незадовољне својим социјалним статусом, нарочито имајући у виду да је реч о младићима са криминалним досијеима и насилничким ставовима које испољавају у свом животу. Суд је истакао да је интервју један од најважнијих начина којим медији могу да остваре своју суштинску улогу чувара јавног мњења. Према ставу Суда, осуда Jersilda није била неопходна мера у демократском друштву, па постоји повреда чл. 10.

У предмету *Giniewski против Француске* реч је о осуди због увреде на основу вере након објављивања критичке анализе католичке доктрине која је прекршила право на слободу изражавања. Наиме, једне новине објавиле су чланак са анализом доктрине

Католичке цркве и њеном могућом повезаношћу са пореклом холокауста. У тексту између осталог стоји да многи хришћани признају су библијски анти-јудеизам и доктрина о "испуњењу" Старог Завета у Новом довели до антисемитизма и припремили терен за зачеће идеје и реализације Аушвица. Новине су проглашене кривим због објављивања увредљивих израза против хришћанске заједнице и наложено им је да плате накнаду штете хришћанској организацији "Општи савез против расизма и за поштовање француског и хришћанског идентитета".

Суд је сматрао да је осуда прекршила право на слободу изражавања. Чланак јесте допринео расправи о разним могућим разлозима за истребљење Јевреја у Европи и да представља питање од јавног интереса у демократском друштву, али да спорни чланак није садржао нападе на верска уверења, већ да је предложио критичку анализу.

IX СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И ЗАШТИТА НОВИНАРСКИХ ИЗВОРА

Медији играју кључну улогу у обавештавању грађана о стварима од јавног интереса, при чему је потребно остварити један услов - заштита извора информација новинара. Новинар јавности преноси информацију коју је добио од извора, а са друге стране постоји потреба извора да остане анониман како не би био изложен било каквом прогону. То значи да је однос новинар - извор тајан који се штити међународним правним стандардима, прецедентним правом и националним законима. Међутим, у неким случајевима изузеци су дозвољени.

Анализираћемо предмет *Goodwin против Уједињеног Краљевства*. Подносилац представке, новинар који је радио у листу *The Engineer*, добио је телефоном од непоузданог извора информације у вези са компанијом *Tetra Ltd*. Новинар је добио информацију да ће поменута фирма добити кредит иако има финансијске проблеме у пословању. Он је позвао ову фирму како би чуо и њену страну, упознао саговорника о примљеној информацији и тражио коментар. Компанија није дала одговор новинару, већ је тражила да суд забрани објављивање чланка новинара, јер би објављивање угрозило виталне интересе компаније, што је национални суд и учинио. Поменута фирма, поред забране, тражила је да суд наложи новинару *Goodwinu* да саопшти од кога је информацију добио. Национални суд је овај захтев сматрао основаним и новинара осудио на новчану казну.

Goodwin, незадовољан одлуком националног суда упутио је представку Суду сматрајући да је прекршено његово право на слободу изражавања. Суд је установио да је заштита новинарских извора један од основних услова за слободу штампе и да, уколико би изостала, анонимни даваоци информација би били демотивисани, тј. новинари би били ускраћени помоћи која може бити од значаја за јавност. У конкретном случају нема реалне пропорционалности између легитимног циља који је требало задовољити налогом за откривање извора и мера примењених да би се тај циљ постигао. Суд је навео да би оваква мера националног суда била оправдана онда када то захтевају "важни захтеви у јавном интересу", тако да у овом случају повређен је чл. 10.

Занимљив је и случај *Ressiot and Others против Француске*. Подносиоци представке су новинари француских новина *L'Equipe* и *Le Point*. *Le Point* је објавио чланак о истрази о наводном допингу чланова професионалног бициклическог тима.

Чланак садржи податке из снимљених телефонских разговора које је француска полиција направила током истраге. Такође, објављена је и листа недозвољенох супстанци пронађених приликом претреса куће бившег професионалног бициклисте. Француска полиција покренула је истрагу о томе како су ове информације дошле до новинара. Два месеца касније L'Equipe је објавио делове званичних списа и докумената из поступка.

Француски суд је закључио да новинаре није требало стављати под надзор, нити је било потребно прислушкивати њихове телефоне, а да је претрес који је обављен и мера одузимања докумената била оправдана.

Суд је у овом случају поновио да је заштита новинарских извора један од камена темељаца слободе медија. Без такве заштите извори би се могли плашити да помажу медијима у информисању јавности (Акција за људска права, 2012:2). У супротном, основна улога медија као чувара демократије могла би бити нарушена и може негативно утицати на способност штампе да пружи тачне и поуздане информације. Суд је додао да се право новинара да не открију своје изворе не може сматрати као пука привилегија која им се признаје или одузима зависно од законитости или незаконитости својих извора, већ као саставни део права на информисање. У конкретном случају мере које су предузеле националне власти у виду заплене и печатења листинга телефонских позива новинара, претрес њихових кућа и новинских редакција без доказа о постојању преовлађујуће друштвене потребе нису биле оправдане. Суд је закључио да није успостављена правична равнотежа међу различитим интересима, одн. да коришћена средства нису била сразмерна легитимном циљу, а све ради очувања слободе штампе у демократском друштву. У овом случају дошло је до повреде чл. 10. Конвенције.

У случају *Martin and Others против Француске*, подносиоци представке били су новинари француског листа Midi Libre. Они су објавили чланак који говори о томе да је Регионална ревизорска канцеларија у француској регији Languedoc-Roussillon критиковала руководство регије. У чланку је објављен и део нацрта извештаја који је тада био поверљив. Националне власти су донеле одлуку да се изврши претрес просторија листа како би се утврдило како су новинари дошли до ових информација, а затим су одузета различита документа и направљене копије хард дискова новинара који су писали овај чланак. Након истраге поступак против новинара је обустављен. Новинари су тражили да се прикупљени материјали у истрази униште. Како француски

суд није сматрао да је дошло до повреде слободе изражавања, новинари су се обратили Европском суду за људска права.

Суд је у пресуди поновио став да претреси домова и радних места новинара у циљу идентификовања извора који су прекршили чување професионалне тајне представљају ометање права на слободу изражавања. Суд полази од чињенице да су ови новинари објавили информацију од великог значаја за јавни интерес, о управљању регионалним финансијама, а посебно о управљању јавним средствима од стране изабраних званичника. То чини срж улоге медија у демократском друштву: да информише и упозори јавност, посебно о лошим вестима, чим их се домогне (Акција за људска права, 2012:4). Новинари су већ на првој страни часописа навели да су наведене информације из нацрта извештаја и да могу бити измењене у зависности од одговора особа које су критиковане. Суд сматра да су у конкретном случају новинари јасно представили спорни извештај што је показало њихову посвећеност поштовању професионалне етике. Додао је да француске власти нису доказале да без претреса није постојала друга могућност да се пронађу докази. Изводи из нацрта извештаја послати су на адресе око седамдесет особа које су у истом критиковане, а да те особе нису биле у обавези чувања професионалне тајне. Према француском законодавству документа у форми нацрта нису аутоматски означена као тајна. С тим у вези, француске власти нису доказале да постоји претежнији интерес који би оправдао ометање права новинара. У овом случају Суд је констатовао да постоји повреда чл. 10. Конвенције.

Занимљиво је и то да је након случаја Goodwin Комитет министара Савета Европе усвојио Препоруку бр. R (2000) 7 о правима новинара да не откривају своје изворе информација. Национални судови би требало да у законе унесу одредбе којима се штите новинарски извори. Откривање новинарских извора могуће је само у случају приоритетних потреба или виталних интереса. Чак и у тим случајевима мора постојати равнотежа са потребом да се заштите новинарски извори. Судски претрес, праћење или пресретање комуникација не би требали бити дозвољени, ако им је циљ да открију новинарске изворе. Национални судови морају бити чувари слободе изражавања, да се руководе принципом пропорционалности и да имају у виду значај медија у демократском друштву.

X СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И ОЧУВАЊЕ АУТОРИТЕТА И НЕПРИСТРАСНОСТИ СУДСТВА

Суд је дужан да штити права и слободе грађана и обезбеђује уставност и законитост. Судије морају поштовати начело независности и непристрасности у раду. Неретко се дешава да је углед судске власти и њених носилаца подложен увредама. С једне стране стоји потреба да се штити углед, част и достојанство судија, а с друге стране слобода штампе и њена обавеза да извештава о питањима од значаја за јавност. Медији свакодневно прате судске поступке и сва догађања у правосуђу и о томе извештавају јавност. Потребно је, притом, поступати професионално и одговорно тако да нема нарушавања интегритета правосудног система.

У предмету *Prager and Oberschlick против Аустрије* представку су поднели један новинар и један издавач. Они су написали и објавили врло оштре коментаре на рачун личног и професионалног интегритета једног судије. Суд је истакао да је улога штампе свакако значајна, али да одређена граница мора постојати. Упућене критике оцењене су као недобронамерне и нису поштовале правила новинарске етике. Суд је закључио да се мешање у слободу изражавања извршено осудом за клевету новинара и издавача може сматрати неопходим у демократском друштву. У овом случају чл. 10. није повређен.

Интересантан је и случај *Nikula против Финске*. Подносилац представке је адвокат Anne Nikula, која је као бранилац заступала свог клијента – окривљеног пред градским судом. Поступак је вођен због кривичних дела помагања и подстрекавања на превару и злоупотребу положаја, па је јавни тужилац позвао једног од бивших осумњичених да сведочи, а због чега се адвокат противила и суду поднела поднесак у коме је изнела да тактика тужиоца представља злоупотребу положаја и незаконито изношење доказа, као и повреду његових званичних дужности. Национални суд није прихватио став адвоката, па је њен клијент осуђен. Након тога тужилац је поднео приватну тужбу за клевету, па је национални суд адвокатицу и осудио.

Адвокатица је поднела представку Суду наводећи да су националне власти Финске повредиле чл. 10. Конвенције. Суд је установио да слобода изражавања штити не само суштину идеја и информација које се изражавају, већ и облик у коме се преносе. Адвокати имају право на јавни коментар примене правде, али њихове критике

не смеју прекорачити извесне друштвено дозвољене и оправдане границе. Зато је потребно водити рачуна о друштвеној потреби да се успостави друштвено користан однос – равнотежа између права јавности на информацију о раду судова и о пресудама и да та иста јавност захтева стручну примену закона – правде, и достојанства судске професије.

Суд прави разлику у кривичној заштити политичара и других државних службеника и констатује да границе прихватљиве критике могу и треба да буду шире код политичара и државних службеника, него приватних појединаца. Суд такође сматра да се може показати и неопходном заштита државних службеника од увредљивих и непријатних вербалних напада када су на дужности. Суд је навео да је у конкретном случају адвокатица критиковала тужиоца у поступку као странку што не представља личну увреду. У кривичним поступцима може доћи до ограничења слободе изражавања браниоца само изузетно, али да у овом случају ограничење није било оправдано, тако да је дошло до повреде чл. 10.

У случају *Worm против Аустрије*, један новинар је поднео представку Суду незадовољан одлуком аустријских судова. Наиме, он је објавио чланак, који је по мишљењу националних власти, могао да утиче на исход кривичног поступка у коме је учествовао један бивши министар. Суд је у овом случају заузео став да под условом да не прекорачује границе постављене у интересу адекватног спровођења правде извештавање о судским поступцима, укључујући и коментаре, доприноси да се јавност упозна са њима и стога је компатибилно са захтевом из чл. 6 став 1. Конвенције који предвиђа да саслушања буду јавна. Суд је закључио да је овај чланак могао да утиче на исход суђења, па је одлука националних власти била исправна.

У случају *K. Lindner против Немачке*, Суд је одлучивао о представци адвоката који се жалио на изречену дисциплинску меру зато што је противно правилима професионалних норми и закона рекламирао своје адвокатске услуге.

Суд је поновио свој став о томе да адвокати као браниоци и заступници имају специфичан статус који их ставља у централни положај када је реч о спровођењу правде. Адвокати су посредници између јавности и судова, па постоји потреба за кодексом понашања који их мора обавезивати. Суд је истакао да су надлежна тела адвокатских комора и националних судова увек у бољем положају од једног међународног суда када треба да одлуче како да успоставе правичну равнотежу између

различитих интереса, тако да је одлука националних власти у конкретном случају исправна и нема повреде чл. 10.

Размотримо случај *Schöpfer против Швајцарске*. Адвокатска комора је свом члану - адвокату - изрекла дисциплинску казну, јер је на једној конференцији за штампу давао информације о притвору свог клијента. Адвокат је коментарисао начин на који је вођен кривични поступак и то док је поступак био у току, а након конференције поднео је жалбу националном апелационом суду.

Суд је истакао значајну улогу адвоката у смислу посредника између јавности и судова, али од њих се очекује да доприносе адекватном спровођењу правде и тако одржавају поверење јавности у њу. Адвокати су позвани да коментаришу спровођење правде, али да притом не пређу одређене границе. У том циљу треба успоставити равнотежу између постојећих различитих интереса који подразумевају право јавности да добије информације о питањима која се тичу "судских одлука, захтеве адекватног спровођења правде и достојанства правне професије" (Николић, 2005:169). У овом случају Суд је констатовао да је изречена дисциплинска казна била неопходна у демократском друштву, тако да нема повреде чл. 10. Конвенције.

Интересантан је случај *De Haes and Gijssels против Белгије*. Новинари су писали о судском спору који је у току, и, између осталог, упутили критике на рачун судија Апелационог суда који су у једном бракоразводном спору одлучили да деца живе са оцем, који је истакнути јавни бележник, али кога су претходно супруга и њени родитељи оптужили за сексуално злостављање своје деце. У време развода истрага је била затворена без пресуде. Судије Апелационог суда и јавни тужилац оптужили су новинара за клевету, јер у чланцима стоји да је пресуда таква обзиром да су судије и тужилац у блиским политичким односима са јавним бележником. Новинари су осуђени да плате одштету и да објаве пресуду.

Суд је у својој одлуци изнео да су новинари добро проучили цео случај пре објављивања чланка. Новинари су у јавност изнели проблем инцеста, као и поступање судова у тим случајевима. Реч је, дакле, о питању од јавног интереса. Суд је закључио да спровођење правде представља предмет од јавног интереса, што не искључује потребу и могућност јавне провере у виду новинарског интересовања, критике чињеница и одговарајућих судских одлука. Суд је у овом случају нашао да повреда чл. 10. Конвенције постоји.

Случај *Yankov против Бугарске* још један је у низу из ове области. Господин Yankov је притворен, јер је постојала сумња да је учествовао у незаконитим финансијским пословима и да је злоупотребио свој службени положај. Пре притварања био је извршни директор Фонда за привредне инвестиције и финансијска предузећа. Притвор је трајао две године и више од 3 месеца. Док је био у притвору писао је о поступку против њега, као и о трајању притвора. Затворске чуваре називао је "добро ухрањеним ленчугама", "простим сељацима", а једног полицајца "провинцијалским скоројевићем", тужиоце и истражног судију "моћним бескрупулозним људима". Овај текст је, сакривен, однео у собу за разговоре са својим браниоцем који му је приликом претреса одузет. Тврдио је да му је намера била да свом браниоцу покаже неке делове из овог текста, а не да му текст преда како би га његов бранилац саопштио јавности.

Због овог случаја против подносиоца представке је покренут дисциплински поступак, када му је изречена мера смештаја у самицу у трајању од 7 дана и обријана му је глава. Међутим, убрзо, због здравственог стања укинут му је притвор.

У представци господин Yankov је тврдио да је изреченом дисциплинском мером повређено његово право на слободу изражавања. Суд је навео у својој одлуци да је неприхватљиво да подносилац представке буде кажњен због тога што је писмено у рукопису бележио своје мисли, а рукопис до заплене није никоме показан. Подносилац представке је кажњен због клевете, али он није изговорио, саопштио другом или уопште ширио било какве клеветничке изјаве. Овим рукописом јесу били увређени они који су у њему поменути, али Суд сматра да није била успостављена довољна равнотежа између права на слободу изражавања подносиоца представке и потребе за одржањем ауторитета судства и заштите угледа јавних бележника. У овом случају чл. 10. Конвенције је повређен.

Случај *Weber против Швајцарске*, такође, говори о односу слободе изражавања и очувања ауторитета и непристрасности судства. Један новинар је на конференцији за штампу изнео информације у вези са судским поступком који је био у току, због чега су га швајцарски судови осудили на новчану казну, обзиром на је националним законом загарантована тајност истраге. Битна чињеница у овом случају је да је и пре поменуте конференције одржана још једна од стране других лица где су изнете информације о којима је говорио и подносилац представке. Суд је закључио да нема интереса да се сачува тајност чињеница које су већ биле познате јавности, тако да је кажњавањем новинара дошло до повреде чл. 10. Конвенције.

Издвојићемо и случај *Wille против Лихтенштајна*. Један судија је на једном предавању изнео свој став који се односио на тумачење Устава Лихтенштајна. Принц Лихтенштајна је одлучио да овог судију више не поставља ни на једну јавну функцију.

Суд је констатовао да се судије морају уздржавати када је у питању слобода изражавања уколико се доводи у питање ауторитет и непристрасност судства. Мишљење поменутог судије, које је имало политичке импликације, изнето је јавно, а са којим су се сложиле и многе друге особе. Поменути судија није коментарисао предмете који су у току, нити је оштро критиковао систем, а ни принца, па је мешање принца било неоправдано, те је довело до кршења чл. 10. Конвенције.

Размотримо и интересантан случај са наших простора. Реч је о случају *Бодрожих и Вујин против Србије*. Подносиоци представке су новинари запослени у локалним недељним новинама „Кикиндска“. Први од њих је објавио чланак где је критиковао неколико кривичних пресуда против њега и још једног новинара због клевете. У истом издању у делу под називом „Забава“, чији је уредник био други подносилац представке објављују се анаграми, шале, укрштенице и хороскопи, где је између осталог објављена фотографија плавуше у доњем вешу, поред које се налазио текст „ЈПИЦК и руководство је пре неки дан посетила једна плавуша. Том приликом радници који су штрајковали су звиждали за плавушом. А она чак није била ни адвокат...“. Поред фотографије стајао је мали квадрат са три анаграма од којих је први био анаграм имена С.К.

Убрзо је адвокат С.К. покренуо поступак против новинара, па их је суд осудио за увреду. Због овакве одлуке новинари су се обратили Суду и истакли да им је на овај начин повређено право на слободу изражавања. Влада је у одговору навела да поређење мушкарца са женама, нарочито плавушама, представља напад на лични интегритет и достојанство мушкараца, према преовлађујућем схватању друштвене средине тужене државе. Подносиоци представке су прекорачили границе дозвољене критике С. К. и домаћи судови су исправно утврдили да је језик који су користили новинари био увредљив и да је угрозио углед С. К., као и да, пошто општег интереса нема, намера новинара била је да увреде С. К. обзиром да је реч о познатом кикиндском адвокату, а овакви чланци могли су утицати на његове будуће клијенте.

Новинари су тврдили да су желели да на шалвив начин укажу на озбиљна питања незапослености фабричких радника. Додали су да њихови текстови представљају сатиричну критику судова због изрицања апсурдних кривичних санкција новинарима, а

да им је циљ био провокација реакције јавности на економске догађаје у њиховом граду. Подносиоци представке су се сложили са домаћим судовима да је С. К. јавна личност, па да из тог разлога његов праг прихватљиве критике треба да буде виши у односу на приватног појединца. Он јесте био познат становницима Кикинде, али новине које су објавиле спорне чланке су локалне, то појам „јавна личност“ треба тумачити сходно томе.

Суд је и у овој одлуци истакао битну функцију коју штампа врши у демократском друштву. Иако штампа не сме да прекорачи одређене границе, посебно у вези са угледом и правима других, њена дужност је, упркос томе, да саопштава информације и идеје о свим питањима од јавног интереса. Новинарска слобода покрива могуће позивање на одређени степен претеривања или чак на провокацију. Национални органи најпре морају да процене да ли постоји „горућа друштвена потреба“ да се слобода изражавања ограничи, и да приликом те оцене, они имају одређени простор за слободну процену. У оваквим случајевима треба водити рачуна о интересу демократског друштва да омогући слободну штампу. Суд треба да утврди да ли су разлози за мешање „оправдани и релевантни“.

Суд наводи да је први подносилац представке адвоката С. К. упоредио са плавушом, али да текст, у ствари, указује на неодобравање праксе националних судова да кажњавају слободу изражавања новинара, обзиром да је први подносилац представке указао на важно питање од општег интереса, а према ставу Суда постоји мали простор за ограничења расправе о питањима од јавног интереса према чл. 10. ст. 2 Конвенције. Што се тиче другог подносиоца представке, његов текст се не може другачије разумети него као шала, а никако са намером да увреди С. К.

Суд је потврдио став националних судова да је С. К. јавна личност, имајући у виду да је приватно лице изложено јавној критици када уђе на сцену јавне расправе. У овом случају, С. К. је као адвокат заступао руководство фабрике у високо профилисаном случају стечаја, па је тако постао добро позната личност у Кикинди. Чланци су објављени у градским локалним новинама, па је самим тим С. К. ушао на сцену јавне расправе и према томе требало би да има виши праг толеранције према свакој критици. Суд је констатовао да су спорни текстови очигледно садржали одређени степен подсмевања, али се у околностима предмета нису могли сматрати увредљивим да би била потребна оштра санкција кривичне осуде, па не постоји „горућа потреба“ да се ограничи слобода изражавања новинара. У овом случају постоји повреда чл. 10. Конвенције.

Суд је заузео став да је ограничавање јавне расправе о судству и судским поступцима који су у току подложно строжем надзору Суда, пре свега због улоге коју правосуђе има у сваком демократском друштву, као и интерес јавности да буде упозната са радом правосуђа. Суд у својим одлукама успоставља равнотежу између интереса медија да пренесу информације, и интереса јавности да добије информације и питањима од јавног значаја које је расправљано пред судом и могуће последице које изражавање може имати по ауторитет и непристрасност судства. Није допуштено вршити било какав притисак на судску власт ради утицања на исход поступка, нити изношење мишљења и информација којима се вређа углед и достојанство судија, јер се и на тај начин поткопава ауторитет судства.

Неопходно је уздржати се од вербалних напада којима се вређа углед и достојанство судија и тужилаца, с тим да је допуштена критика поступка судија и тужилаца, али она мора бити строго ограничена на њихово деловање у конкретним ситуацијама, не може се односити на опште професионалне и друге особине и мора имати довољно чињеничног основа. Приликом коментарисања коначних судских одлука тврдње морају бити одмерене и аргументоване и то без идентификовања судије, јер он одлуку доноси у име народа, а не у своје лично име. Новинари, дакле, могу износити своје ставове, али треба имати у виду да они нису судије, ма колико професионални и добронамерни били.

XI СЛОБОДА ШТАМПЕ КАО ДЕО СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА

Слобода штампе као део слободе изражавања једна је од цивилизацијских тековина која у основи обезбеђује, с једне стране слободу изражавања, у ком смислу представља значајну тековину сваког демократског политичког система, а с друге стране, као право и обавеза објављивања информација и идеја од јавног интереса представља значајно средство утицања на јавно мњење. У изреченим координатама ова слобода представља стални интерес владајућих структура да обезбеде утицај на штампу и јавни интерес да информације и идеје, без икаквог ограничења буду презентиране јавности ради артикулације политичких и других идеја. Слобода штампе у основи значи да медији потпуно слободно бирају коју информацију, у које време, и на који начин ће емитовати у јавност. Степен суштинске слободе штампе једна је од мера демократичности политичког система, с тим да је претпоставка за њено остварење храброст и професионалност, односно познавање проблематике у вези које се информација или идеја објављује.

Конвенција у чл. 10. не спречава државе да издају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа. Ово, међутим, не важи када је реч о оснивању предузећа која се баве издавањем штампе. Услови за оснивање, тј. регистрацију предузећа, часописа, дневних новина и тд. прописани су законима из области информисања или посебним законом о штампи. Ови закони предвиђају услове за обављање поменутих делатности и њихове одредбе морају бити јасне, разумљиве и предвидљиве за оне на које се односе, што је, уосталом, за Суд увек битно, без обзира о ком се закону ради. Као пример можемо узети представку *H.N. против Италије*, где је новинар осуђен и за клевету и за издавање илегалне публикације. Новинар је објавио у свом илегалном часопису два чланка у којима је изнео тврдње чију истинитост није могао доказати. По националном закону Италије постоји обавеза регистравања часописа, а што овде није био случај. Подносилац представке није успео да докаже пред Судом адекватно и брижљиво истраживање, што је један од основних принципа новинарства. Када је реч о обавези регистравања часописа Комисија је у одлуци навела да иста има за основни циљ да заштити појединце од аката клевете (Николић, 2005:178). Суд је оценио представку неприхватљивом, тако да је мешање било неопходно у демократском друштву.

Интересантан је случај *Gaweda против Пољске*. Господин Gaweda поднео је захтев за регистрацију часописа под називом "Социјални и политички месечник - европски морални суд". Међутим, његов захтев је одбијен уз објашњење да је назив у "сукобу са стварношћу". Према пољским законима име часописа треба да буде у вези са његовом садржином. У одлуци је наведено да би часопис под оваквим називом указивао да је основана нова европска институција, а што није истина. Апелациони суд потврдио је одлуку првостепеног суда и предложио подносиоцу представке да из назива избаци део "европски морални суд", што он није учинио. Након тога, господин Gaweda подноси захтев за регистрацију другог часописа. Назив овог часописа је био "Немачка - хиљадугодишњи непријатељ Пољске". И овај захтев је одбијен из истог разлога, а нарочито јер указује на лоше односе између Немачке и Пољске из прошлости. Апелациони суд потврдио је и ову одлуку.

Господин Gaweda жалио се на обе одлуке. Суд је пошао од чињенице да према пољским законима одбијање захтева за регистрацију часописа у ствари представља забрану њиховог објављивања. Затим је Суд истакао да захтеви националних судова да називи часописа садрже речи које представљају истините поруке воде ограничењу слободе изражавања. Сам назив треба да одређени часопис идентификује на тржишту штампе за своје сталне и потенцијалне читаоце. Суд указује да национални закони треба да буду довољно прецизни и утврдиви тако да појединац може да прилагоди своје понашање. Управо та празнина представља повреду чл. 10. Конвенције. Испитивање квалитета националног закона је претходно питање, тако да када Суд сматра да национални закон није довољно прецизан одмах утврђује повреду Конвенције, а апликацију не мора разматрати по другим основима и разлозима (Николић, 2005:180).

Пресуда у случају *Sunday Times против Уједињеног Краљевства* сматра се најважнијом када је реч о односу слободе штампе и слободе изражавања. Једна британска фармацеутска кућа пустила је лек Талидомид у продају. Последица употребе овог лека је била та да су многа деца рођена са озбиљним здравственим проблемима. Ова фармацеутска кућа је лек повукла из продаје, али су родитељи ове деце одлучили да поменути кућу туже за накнаду штете. Наиме, деца су рођена са физичким недостацима. О овом случају писали су многи часописи, као и *Sunday Times*. Родитељи су са компанијом лекова водили преговоре о формирању добротворног фонда за децу са физичким недостацима. *Sunday Times* објавио је чланак "Наша талидомид деца -

узрок националне срамоте" где је критиковао компанију због смањеног износа накнаде штете родитељима, као и малог износа који је требало уплатити у добротворни фонд. У чланку је наведено да ће у неком наредном броју бити разјашњене све чињенице у вези са овим случајем. Фармацеутска кућа је добила копију најављеног, а необјављеног чланка. Обратила се државном тужиоцу и тражила забрану објављивања чланка. Првостепени суд је забранио објављивање чланка, што је потврдио и другостепени суд. У образложењу је стајало да је поступак у току, па би објављивање чланка ометало спровођење правде.

Суд је у својој одлуци истакао:

"Опште је позната чињеница да судови не могу обављати свој посао у безваздушном простору. Иако они представљају форум за решавање спорова, то не значи да се спорови претходно не могу разматрати на другом месту, било у стручним часописима, дневној штампи или широј јавности.

Сем тога иако масовни медији не смеју прекорачити границе које постављају интереси ваљаног вршења правде, њихова морална обавеза је да саопштавају информације и идеје које се износе на суду као и у другим областима од јавног интереса. Медији немају само обавезу да саопштавају такве информације и идеје: јавност има право и да их прима". (Дитертр, 2003:304).

С друге стране, породице оштећене деце имају интерес да се упознају са свим чињеницама:

" да су веома заинтересоване да сазнају све основне чињенице и могућа решења. Оне су могле бити лишене ових информација које су за њих биле изузетно значајне, једино да је изгледало апсолутно сигурно, да је њихово ширење представљало претњу угледу судства". (Дитертр, 2003:305).

Суд је констатовао да судска забрана објављивања чланка не претеже у односу на јавни интерес о слободи изражавања, као и да се јавном интересу најбоље служи ако се омогући становништву да буде доступан најшири облик информација, те је утврдио да постоји повреда чл. 10. Конвенције.

Размотримо и случај *Pedersen and Baadsgaard против Данске*. Новинари су урадили две емисије о мушкарцу који је због убиства супруге осуђен на 12 година затвора. У емисијама критиковали су начин на који је полиција спровела истрагу. Битна чињеница је да је део исказа таксисте нестао из предмета, због чега се сумњало на

главног начелника полиције и главног инспектора специјалне полицијске јединице. Они су у поменутих емисијама именовани, а поред тога приказане су и њихове фотографије. Међутим, одлуком Специјалног суда за ревизију дошло је до понављања поступка, па је окривљени ослобођен. Новинари су осуђени због кривичног дела клевете, због чега су упутили представку Суду.

Новинари су указали да је њихова емисија имала за циљ да укаже на пропусте током истраге, а нарочито на кључну изјаву таксисте, а што је у поновљеном поступку било одлучујуће за ослобађање осуђеног. Влада је у одговору истакла да су новинари на овај начин изнели непроверене и веома озбиљне оптужбе на рачун полиције, конкретно главног начелника полиције и главног инспектора специјалне полицијске јединице.

Суд је констатовао да су новинари указивали да је полиција сакрила доказе, пре свега изјаву таксисте. Истинитост ставова новинара није била доказана. Истраживање новинара није потврдило тврдње о сакривању доказа, па је Суд закључио да није дошло до повреде чл. 10. Конвенције.

У случају *Thorgeir Thorgeirson protiv Исланда* Суд је утврдио кршење слободе изражавања. Подносилац представке је књижевник који је у једним новинама критиковао бруталност специјалних јединица у Рејкјавику. Он се на овај начин обратио министру правде и позвао га да испита стање у полицији. Том приликом полицијске службенике назвао је дивљим зверима у униформама који се шуњају кроз џунглу ноћног живота у Рејкјавику. Такође је говорио о повредама које је полиција нанела неком грађанину. Употребљено је речи „звери“ и „садисти“ и друге погрдне називе за полицијске службенике. Књижевник је у обраћању министру правде идентификовао једног новинара, док остале жртве није идентификовао.

Незадовољни полицајци поднели су пријаву против књижевника. На суђењу он није желео да каже ко је још жртва полицијске бруталности истакавши да је једноставно немогуће препознати неког кога сте видели пре 7 година. Национални судови осудили су поменутог књижевника за клевету.

Суд је истакао значајну улогу штампе која је дужна да информисе о питањима од јавног значаја. Такође је навео да су у чланцима употребљени јаки изрази, али имајући у виду циљ, језик који је употребљен не може се сматрати претераним. Осуђујућа пресуда и казна могу да обесхрабре отворену расправу о стварима од јавног интереса. Књижевник на овај начин није желео да уништи углед полиције, већ да се испита њен рад. Он је у чланцима изнео тврдње које су многим биле познате и којих

има доста да би се тешко могле третирати као лажи. Суд је оценио да осуда књижевника није била неопходна у демократском друштву, тако да постоји повреда чл. 10. Конвенције.

Предмет *Europapress holding d.o.o против Хрватске* говори о фирми која је поднела представку против Хрватске којом је тврдила да јој је повређено право на слободу изражавања. Ова фирма је, иначе, највећи издавач новина и часописа у Хрватској. Њен најистакнутији недељник, часопис Глобус, објавио је чланак под насловом "Министар Б.Ш. уперео пиштољ у новинарку Е. В.!". У том чланку је поменуо господина Б. Ш., тадашњег министра финансија и потпредседника Владе, као и новинарку Е. В. у коме каже да су министар и новинарка разговарали на степеницама зграде Владе и да је министар рекао новинарки да би је требало убити очигледно незадовољан њеним последњим чланком. Након тога је наводно министар узео пиштољ од обезбеђења, рекао да ће је убити, а потом се гласно насмејао својој шали. Новинарка је поднела кривичну пријаву и захтев за накнаду штете против министра, али су оба захтева одбијена, јер није доказала да је постојала опасност за њену сигурност услед озбиљне претње смрћу.

Б. Ш. поднео је тужбу због клевете против поменуте фирме, где је тврдио да су објављене информације неистините и да су угрозиле његов углед јавне и политичке личности, док је фирма тврдила да су информације тачне, да је инцидент изазвао јавни интерес и да је новинарка Е. В. била поуздан извор информација. Првостепени суд је делимично усвојио тужбени захтев министра и обавезао фирму да плати 100.000,00 хрватских куна. Наиме, суд је поклонио веру исказу тужиоца да није имао пиштољ у рукама, а што су потврдила два сведока. Другостепени суд потврдио је одлуку првостепеног суда. Уставни суд одбио је уставну жалбу фирме подносиоца представке и утврдио да није дошло до повреде права на слободу изражавања.

Фирма је поднела представку Суду и тврдила да је повређено њено право на слободу изражавања. Суд је требало да утврди да ли је мешање коме се приговара било у складу са неопходном друштвеном потребом. Суд полази од става да, приликом оцењивања сразмерности мешања, треба створити разлику између изјава о чињеницама и вредносних судова. Суд је поновио да док се постојање чињеница може доказати, истинитост вредносних судова није подложна доказивању, иако мора постојати чињенични основ који их подржава, јер ће се у супротном сматрати претераним.

Суд је више пута истакао улогу штампаних медија у демократском друштву. Штампани медији не смеју прекорачити одређене границе, посебно обзиром на углед и права других, и да је њихова дужност да саопштавају информације и идеје о свим питањима од јавног интереса, а јавност има право да такве информације добије. Чланак је говорио о министру, јавни интерес је постојао, па је објављивање информације о том догађају био значајан задатак медија у демократском друштву.

Чл. 10 предвиђа слободу изражавања, али и ограничења, чак и када је реч о извештавању о садржајима од озбиљног јавног интереса о људима у политици. Ова слобода предвиђа дужности и одговорности и за штампане медије. Оне добијају на важности када се конкретно у овом случају напада углед именованих појединаца и поткопавају права других. Новинари треба да делују у доброј вери како би пружили тачне и поуздане информације у складу са новинарском етиком. Суд цени да ли су домаће власти постигле равнотежу између заштите слободе изражавања и заштите угледа о којима се пише.

Суд је навео да је у парничном поступку због клевете фирма имала прилику да докаже истинитост објављених података и да овај задатак није био неразуман или немогућ, тј. одлуке националних судова заснивале су се на задовољавајућој оцени релевантних чињеница, па се Суд не слаже са подносиоцем представке да је било немогуће задовољити стандард доказивања који су користили национални судови.

Задатак Суда није да чињеничну оцену националних судова замени својом, тј. били би потребни уверљиви елементи да Суд одступи од чињеница које су утврдили национални судови. Наиме, део чланка где се каже да је министар упериио пиштољ према новинарки био је фигуративан, што су потврдили и сведоци, наводећи да је министар држао пиштољ у руци, а не и да га је упериио према новинарки. Суд сматра да је, када се извештава о чињеницама, једно навести навести да се Б.Ш. неприкладно нашалио усмеравањем пиштоља према Е.В. говорећи да ће је убити, а сасвим друго изјавити само да је у одређеном тренутку пиштољ био у рукама Б.Ш, тако да нема елемената на основу којих би Суд одступио од одлуке националних судова да није доказано да су подаци објављени у Глобусу били истинити. Овакво објављивање сматра се ширењем нетачних података.

Суд је даље разматрао да ли је фирма проверила истинитост информација пре њиховог објављивања, тј. да ли је поступала у доброј вери. Суд је установио да фирма ни на који начин није ступила у контакт са министром пре објављивања чланка, тако да

се сложио са одлуком националних судова да подносилац представке није довољно проверио податке пре њиховог објављивања. Глобусови новинари ослонили су се на новинарку као свој главни извор информација. Она је лично била умешана у инцидент, па је министров поступак доживела непријатељски. У ситуацији када озбиљне оптужбе изнесе само једна страна у спору новинари би требало да потраже додатне информације и да чују и другу страну, па је Суд закључио да је фирма била дужна да изврши и додатне провере. Суд је констатовао да је образложење националних судова "релевантно и довољно". Из напред наведеног следи да није дошло до повреде чл. 10. Конвенције.

ХП ЗАКЉУЧАК

У области људских права Европска конвенција о људским правима има изузетно важну улогу у остваривању тих права, њиховом гарантовању и развијању механизма за суштинску заштиту. Овим изузетно важним инструментом међународног права штите се индивидуална права наведена у уводу рада. Европска конвенција представља обавезујући правни акт за све чланице Савета Европе. Она не само да прокламује основна људска права, него и креира посебан судски механизам њихове заштите који је јединствен у свету и омогућава појединцима подношење представке против државе, уколико могу да докажу да су жртве повреде неког права гарантованог Конвенцијом.

Европски суд за људска права није врховни суд у односу на правосудне системе држава уговорница. Он не може мењати одлуке које су донели домаћи судови, нити може давати упутства законодавним телима, нити обавља било какав апстрактни надзор над домаћим законодавством или правосудном праксом. Суд искључиво испитује конкретне представке да би установио да ли је дошло до кршења захтева Конвенције. Суд није овлашћен да поништава одлуке домаћих судова нити да налаже мере које изазивају такве последице. Суд, међутим, може наложити правично задовољење у форми новчане компензације за материјалну и нематеријалну штету, као и накнаду свих трошкова подносиоца представке чија је представка била успешна. Иако су пресуде Суда обавезујуће само у односу на државу која је у конкретном предмету одговорна страна, значај пресуда Суда често превазилази државне границе и утиче на законодавство и судску праксу и других држава потписница Конвенције. Европски суд за људска права очекује да принципи које утврди у било којој својој пресуди буду примењени и у свим државама уговорницама. Суштину тумачења и примене одредаба Конвенције Суд је утврдио у више од 50 000 својих пресуда. Суд се најпре приоритетно бавио утврђивањем принципа, смерница и правних ставова који су најзначајнији за примену Конвенције, касније је Суд наставио да гради своју правну праксу на темељу раније донетих пресуда, тако да правна пракса константно еволуира узимајући у обзир постигнути развој и напредак унутар европских држава. Практика Суда, која се заснива на примени прецедента донетог у појединачном предмету обавезује Суд да приликом одлучивања у каснијим предметима узима у обзир претходно донете одлуке у сличним предметима, што Суд увек и чини са посебном пажњом. Само постојање озбиљних нових основа може довести до различите одлуке у

односу на претходно утврђене прецеденте. Суд води рачуна о ономе што је већ речено у ранијим пресудама, али га то потпуно не обавезује.

Анализирајући пресуде Европског суда за људска права можемо закључити да медији имају посебан статус, обзиром да представљају „јавне чуваре“ демократског друштва, имајући у виду њихову улогу да шире информације од јавног значаја. Суд допушта и изражавања која су увредљива, узнемиравајућа, па чак и шокантна, као и извесно претеривање и провокације, под условом да су у функцији пружања информација од друштвеног интереса. Када је реч о граници дозвољене критике, води се рачуна да постоји виши степен толеранције критике која је упућена влади у односу на политичара, као и виши степен толеранције критике усмерених против политичара у односу на обичног појединца, а када је, реч о критици правосуђа и лица која раде у њему, Суд је заузео рестриктивније виђење.

За разлику од националних судова, Суд врши разликовање чињеница и вредносних судова. Пошто је чињеница подложна доказивању истинитости, постојаће одговорност у случају изношења неистина, а не и код исказивања вредносног става. Сврха медија је преношење не само чињеничних исказа, већ и вредносних судова, па је неприхватљиво да у демократском друштву новинар не може изрећи критички став, али се исти мора заснивати на довољној чињеничној основи.

Како су медији "јавни чувари" демократског друштва, у остваривању ове функције морају водити рачуна о заштити извора информација. Новинар јавности преноси информацију коју је добио од извора, а са друге стране постоји потреба извора да остане анониман како не би био изложен било каквом прогону. Суд је заузео став да је откривање новинарских извора могуће је само у случају приоритетних потреба или виталних интереса, као и да се мора успоставити равнотежа са потребом да се заштите новинарски извори.

Став је Суда да, када се једном објаве у јавности, информације о националној безбедности не могу се забрањивати, повлачити, нити се они који их шире могу кажњавати. Такође, државама се уводи забрана да безусловно дефинишу као поверљиве све информације у области националне безбедности и да, у складу с тим, уводе ограничење на приступ таквим информацијама. Одређене информације би, ипак, могле бити проглашене тајним ако постоје озбиљни разлози за веровање да би њиховим пуштањем у јавност била угрожена национална безбедност. Осим тога, статус информације као поверљиве мора бити временски ограничена, а повремено се мора

проверавати да ли постоји потреба да она задржи такав статус. У процесу проглашавања информација које се односе на националну безбедност тајним или скидања ознаке тајности с њих, треба, такође, размотрити интерес јавности да сазна одређене информације.

Када је реч о питању морала, Суд сматра да су домаћи судови у бољем положају од међународног судије да решавају питања морала, зато што су у непосредном контакту са стварношћу у својим земљама. Национални судови имају шири простор за одлучивање, а све због специфичности значења морала, чак и у различитим деловима исте државе. Сличан став се примењује и када је реч о заштити здравља, као и питања вероисповести. Европском конвенцијом може се ограничити слобода испољавања вере само на законом прописан начин и то из разлога неопходности у демократском друштву, ради заштите јавног реда, јавне безбедности, здравља и морала или заштите права и слобода других.

Суд сматра да је неопходно уздржати се од вербалних напада којима се вређа углед и достојанство судија и тужилаца, с тим да је допуштена критика поступака судија и тужилаца, али она мора бити строго ограничена на њихово деловање у конкретним ситуацијама, не може се односити на опште професионалне и друге особине и мора имати довољно чињеничног основа. Приликом коментарисања коначних судских одлука тврдње морају бити одмерене и аргументоване и то без идентификовања судије, јер он одлуку доноси у име народа, а не у своје лично име. Новинари, дакле, могу износити своје ставове, али треба имати у виду да они нису судије, ма колико професионални и добронамерни били.

Слобода изражавања темељна је претпоставка личне слободе и демократског система. У литератури се наводи двострука димензија слободе изражавања, са једне стране се истиче њена лична димензија која се односи на саопштавање ставова писањем, говором, сликањем, а са друге стране се налази друштвено - политичка димензија. Друштвена вредност коју има слобода изражавања манифестује се у чињеници да без овог вида слободе живот у заједници не би био остварив, јер не би било комуникације између чланова заједнице. Тако се може извести закључак да је слобода изражавања предуслов напретка друштва у целини и сваког појединца. На тај начин она добија и политичку димензију која свој облик добија у слободи штампе.

Слобода изражавања не може се штитити ако води ограничењу осталих људских права и слобода. Једино ограничење у садржају информације односи се на говор

мржње, односно ширење идеја које промовишу расизам и дискриминацију. Како би се утврдио степен заштите слободе изражавања прави се разлика између врсте изражавања (политичко, комерцијално, уметничко), начина изражавања (усмено, писмено, медији) и публике којој је порука упућена (деци, одраслима, посебна група, целокупна популација). Европска конвенција о људским правима познаје три могућности ограничења слободе изражавања. То су разлози заштите општег интереса: национална сигурност, спречавање нереда, јавно здравље; разлози заштите неког другог права: заштита угледа и приватности или права других; такође, разлог може бити заштита ауторитета и непристрасности суда. Свако ограничење права и слободе мора бити законито и мора бити нужно у демократском друштву, односно мора бити сразмерно уско дефинисаном циљу који се жели постићи. Данас у различитим правним системима егзистирају разне казне за изражено мишљење, као што су кривична казна, накнада штете, забрана публикације, конфискација публикације, одбијање давања фреквенције, наредба да се открије извор информације и др. Најтежа мера за ометање слободе изражавања је претходна или превентивна цензура, која предвиђа да се ништа не може објавити без претходног одобрења.

Угрожавање слободе изражавања и слободе штампе спада међу суштинске проблеме неконсолидованих држава. Притисци на медије и новинаре представљају нежељену појаву која се манифестује у државама које се налазе у периоду консолидације, тако да Србија није изузетак међу транзиционим државама. Слобода изражавања темељна је претпоставка личне слободе и демократског система. Медији имају веома важну улогу у демократском друштву, јер свако има право на истиниту, благовремену и потпуну информацију. То је оно што слободу штампе позиционира веома високо на лествици људских права. Слобода изражавања и слобода говора загарантована су људска права, која доприносе развоју демократског друштва које је императив развијених држава. Угрожавање слободе изражавања представља друштвено зло које подрива заједницу, делује супротно на правне и моралне норме и озбиљно доводи у питање егзистенцију грађана.

Слобода изражавања је суштински део заштите других права и слобода гарантованих Конвенцијом. Значај ове слободе условљен је постојањем независног и непристрасног националног судства које је гаранција њеном остварењу, а што представља услов за демократију. Слободу изражавања треба схватити као могућност да се чини све оно што не шкоди другоме, а то значи да су границе слобода и

природних права одређене границама тих истих права која поседују други људи. Слобода изражавања је у међузависном односу са другим слободама и правима гарантованим не само Конвенцијом, већ и другим међународним правним стандардима. За слободу изражавања можемо рећи да је универзална, свељудска, што подразумева да припада свима без обзира на пол, расу или веру, те као таква није национална, регионална или континентална.

Слобода изражавања је цивилизацијско достигнуће, услов напретка људског друштва. Немогуће је тежити истинској демократији, владавини права и уравнотежености односа између прокламованих људских права и слобода и њиховом остварењу у пракси, а да се притом не обезбеђује сарадња између њих, тако да слобода изражавања буде њихов саставни елемент. Управо је слобода изражавања неопходна ради развоја људског друштва и сваког појединца у друштвеној, економској, политичкој и културној сфери. Остварење права на слободу изражавања је услов за хармоничне односе у друштву, држави, односно самој међународној заједници.

Мањи број одлука Суда у којима је странка Србија вероватно је последица релативно скорог ратификовања Конвенције, што свакако даје простор и потребно време домаћим надлежним органима за проучавање и упознавање са праксом Суда у овој тако важној области. Свакако да наша правна теорија и судска пракса морају да посвете дужну пажњу овој проблематици не би ли држава Србија у што мањем броју предмета била тужена страна пред Судом.

ЛИТЕРАТУРА

- Акција за људска права. (2012). Слобода изражавања - заштита новинарских извора, пресуде Европског суда за људска права. У: *Билтен I: Заштита новинарских извора*. Подгорица
- Алабурић, В. (2002). *Слобода изражавања у пракси Европског суда за људска права*. Загреб: Народне новине
- Водинелић В. et al. (1998). *Право медија с Моделом закона о јавном информисању*. Београд: Београдски центар за људска права
- Влаисављевић, С. (2011). *Слобода изражавања у медијима*. Сарајево: Центар за културу дијалога
- Влада Црне Горе, Канцеларија заступника Црне Горе пред Европским судом за људска права. (2011). *Одабране пресуде Европског суда за људског права 2*. Подгорица
- Врађанац, Д. (2002). *Европски суд за људска права*. Београд: Центар за антиратну акцију
- Дитертр, Ж. (2008). *Изводи из најзначајнијих одлука Европског суда за људска права*. Београд: ЈП Службени гласник
- *Декларација о слободи политичке дебате у медијима* (2004). Комитет министара Савета Европе
- Ђорђевић, С. (2012). Слобода изражавања медија у пракси Европског суда за људска права. У: *Зборник радова Правног факултета у Нишу: Медији и људска права*. Ниш: Правни факултет у Нишу
- *Европска конвенција о људским правима* (1950). Савет Европе
- INTERIGHTS. (2006). *Слобода изражавања по Европској конвенцији о људским правима (члан 10) : Приручник за адвокате*. Лондон
- Јакшић, А. (2006). *Европска конвенција о људским правима - коментар*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду
- Јанковић, Б., Радивојевић, З. (2009). *Међународно јавно право*. Ниш : СВЕН
- Краљевић, Д., Сибиновић, П., Папић, Т. (2006). *Одабране пресуде II: Том 2*. Београд : Савет Европе, Канцеларија у Београду
- Милић, Д. (2014). *Носиоци јавних функција и слобода говора*. [Online]. Доступно на: <http://milic.rs/blog/18-nosioc-i-javnih-funkcija-i-sloboda-govora> [22.12.2014.]

- Надаждин – Дефтердаревић, М. (2007). *Европска конвенција према пракси Европског суда за људска права*. Мостар
- Николић, Д. (2005). *Слобода изражавања у теорији, законима и пракси националних и Европског суда правде*. Београд : Књига Комерц
- Обрадовић, М., Марковић, З. (2007). *Европска конвенција за људска права : практична примена : приручници о пракси Европског суда за људска права и преглед релевантног домаћег законодавства у примени Европске конвенције о људским правима*. Београд:Хелсиншки одбор за људска права
- Пауновић, М., Кривокапић, Б., Крстић, И. (2010). *Међународна људска права*. Београд
- Пауновић, М., Царић, С. (2007). *Европски суд за људска права:надлежност и поступак*. Београд : Правни факултет
- Поповић, Д. (2008). *Европски суд за људска права*. Београд: ЈП Службени гласник
- Препорука R (2000) 7 о праву новинара да не открију своје изворе информација. (2000). Комитет министара Савета Европе
- Радивојевић, З., Кнежевић-Предић, В. (2008). *Институције Европске Уније*. Ниш:СВЕН
- Ракић-Водинелић, В. (2002). *Компатибилност Југословенског права са одредбама Европске конвенције о људским правима*. Београд: Институт за упоредно право
- Регулаторно тело за електронске медије. (2014). *Говор мржње у медијима: Преглед и анализа случајева у домаћој и међународној пракси*. [Online]. Доступно на: <http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/izvestaji-o-nadzoru/Govor-mrznje-u-medijima.pdf>. [15.12.2014.]
- Савет Европе, Канцеларија у Београду.(2002). *Зборник правних инструмената Савета Европе у вези са медијима*. Београд
- Савет Европе, Канцеларија у Београду.(2006). *Судска пракса у вези са чланом 10 Европске конвенције о људским правима*. Београд
- Тодоров, Д. (ур.). (2009). *Слобода изражавања и људска права новинара у Војводини:резултати истраживања о положају новинара и новинарске професије у Војводини*. Нови Сад: Покрајински омбудсман
- Устав Републике Србије. Службени гласник РС. бр. 98/2006
- Халиловић, М., Цихана, А. (2012). *Медијско право у Босни и Херцеговини*. Сарајево:INTERNEWS

- Хрватски хелсиншки одбор за људска права. (1997). *Толеранцијом против мржње: Борба против расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетрпељивости: Говор мржње*. Загреб
- Центар за професионализацију медија.(2006). *Слобода изражавања: медији и људска права: пресуде Европског суда за људска права*. Београд
- Annenberg school for communication, University of Pennsylvania. *International Media Law Reference Database*. The Center for Global Communication Studies
- Gomien, D. (2005). *Short Guide to the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe
- Hammarberg, T. (2011). *Human rights and a changing media landscape*. Strasbourg: Council of Europe Publications
- Macovei, M. (2006). *Freedom of Expression: A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Directorate General of Human Rights, Council of Europe
- Mendel, T. *Freedom of Expression: A Guide to the Interpretation and Meaning of Article 10 of the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe
- Renucci, J. (2005). *Introduction to European Convention on Human Rights : the rights guaranteed and the protection mechanism*. Strasbourg: Council of Europe
- Voorhoof, D., Cannie, H. (2010). *Freedom of Expression and Information in a Democratic Society: The Added but Fragile Value of the European Convention on Human Rights*. International Communication Gazette
- Anonymous (2014). Европски суд за људска права. [Online]. Доступно на: http://sr.wikipedia.org/sr/Европски_суд_за_људска_права [03.11.2014.]

Списак коришћених пресуда Европског суда

за људска права

- Case C-27306/07, *Krone Verlag GmbH & CO. KG v. Austria*, Judgement of 19 June 2012, ECHR [2012]
- Case C-13585/88, *Observer and Guardian Newspaper Ltd v. United Kingdom*, Judgement of 26 November 1991, ECHR [1991]
- Case C-16616/90, *Vereniging Weekblad Bluf! v. Holand*, Judgement of 9 February 1995, ECHR [1995]
- Case C-23927/94, 24277/94, *Surek and Ozdemir v. Turkey*, Judgement of 8 July 1999, ECHR [1999]
- Case C-24735/94, *Surek v. Turkey (No.3)*, Judgement of 8 July 1999, ECHR [1999]
- Case C-42435/98, *Abdullah Aydin v. Turkey*, Judgement of 9 March 2004, ECHR [2004]
- Case C-36109/03, *Leroy v. France*, Judgement of 2 October 2008, ECHR [2008]
- Case C-22678/93, *Incal v. Turkey*, Judgement of 9 June 1998, ECHR [1998]
- Case *Sazman v. Austria*, Report, 1997
- Case C-15153/89, *Vereinigung Demokratischer Soldaten Osterreichs and Gubi v. Austria*, Judgement of 19 December 1994, ECHR [1994]
- Case C-11798/85, *Castells v. Spain*, Judgement of 23 April 1992, ECHR [1992]
- Case C-10737/84, *Muller and Others v. Switzerland*, Judgement of 24 May 1988, ECHR [1988]
- Case C-14234/88, 14235/88, *Open Door Counselling Ltd and Dublin Well Woman v. Irleand*, Judgement of 29 October 1992, ECHR [1992]
- Case C-25181/94, *Hertel v. Switzerland*, Judgement of 25 August 1998, ECHR [1998]
- Case C-44306/98, *Appleby and Others v. United Kingdom*, Judgement of 6 May 2003, ECHR [2003]
- Case C-24773/94, *Wabl v. Austria*, Judgement of 21 March 2000, ECHR [2000]

- Case C-20834/92, *Oberschlick v. Austria (No. 2)*, Judgement of 1 July 1997, ECHR [1997]
- Case C-28962/92, *R. Predot v. Austria*, Decision of 10 January 2000, ECHR [2000]
- Case C-28871/95, *Constantinescu v. Romania*, Judgement of 27 June 2000, ECHR [2000]
- Case C-9815/82, *Lingens v. Austria*, Judgement of 8 July 1986, ECHR [1986]
- Case C-26132/95, *Bergens Tinede and Others v. Norway*, Judgement of 2 May 2000, ECHR [2000]
- Case C-39293/98, *Fuentes Bobo v. Spain*, Judgement of 29 February 2000, ECHR [2000]
- Case C-46833/99, *De Diego Nafria v. Spain*, Judgement of 14 March 2002, ECHR [2002]
- Case C-39084/97, *Yankov v. Bulgaria*, Judgement of 11 December 2003, ECHR [2003]
- Case C-38435/05, *Bodrožić and Vujin v. Serbia*, Judgement of 23 June 2009, ECHR [2009]
- Case C-32550/05, *Bodrožić v. Serbia*, Judgement of 23 June 2009, ECHR [2009]
- Case C-25333/06, *Europapress holding d.o.o. v. Croatia*, Judgement of 22 October 2009, ECHR [2009]
- Case C-13470/87, *Otto Preminger Institut v. Austria*, Judgement of 20 September 1994, ECHR [1994]
- Case C-35222/04, *Ivanov v. Russia*, Judgement of 20 February 2007, ECHR [2007]
- Case C-23131/03, *Norwood v. United Kingdom*, Judgement of 16 November 2004, ECHR [2004]
- Case C-35071/97, *Gunduz v. Turkey*, Judgement of 4 December 2003, ECHR [2004]
- Case C-15890/89, *Jersild v. Denmark*, Judgement of 23 September 1994, ECHR [1994]
- Case C-17488/90, *Goodwin v. United Kingdom*, Judgement of 27 March 1996, ECHR [1996]

- Case C-15054/07, *Ressiot and Others v. France*, Judgement of 28 June 2012, ECHR [2012]
- Case C-30002/08, *Martin and Others v. France*, Judgement of 12 April 2012, ECHR [2012]
- Case C-15974/90, *Prager and Oberschlick v. Austria*, Judgement of 26 April 1995, ECHR [1995]
- Case C-31611/96, *Nikula v. Finland*, Judgement of 21 March 2002, ECHR [2002]
- Case C-22714/93, *Worm v. Austria*, Judgement of 29 August 1997, ECHR [1997]
- Case C-32813/96, *K. Lindner v. Germany*, Judgement of 9 March 1999, ECHR [1999]
- Case C-25405/94, *Schopfer v Switzerland*, Judgement of 20 May 1998, ECHR [1998]
- Case C-19983/92, *De Haes i Cijssels v. Belgium*, Judgement of 24 February 1997, ECHR [1997]
- Case C-11034/84, *Weber v. Switzerland*, Judgement of 22 May 1990, ECHR [1990]
- Case C-28396/95, *Wille v. Liechtenstein*. Judgement of 28. October 1999, ECHR [1999]
- Case 18902/91, *H.N. v. Italy*, Decision of 12 October 1998, ECHR [1998]
- Case C-26229/95, *Gaweda v. Poland*, Judgement of 14 March 2002, ECHR [2002]
- Case C-6538/74, *Sunday Times v. United Kingdom*, Judgement of 7 November 1976, ECHR [1976]
- Case C-49017/99, *Pedersen and Baadsgard v. Denmark*, Judgement of 17 December 2004, ECHR [2004]
- Case C-13778/88, *Thorgeirson v. Iceland*, Judgement of 25 June 1992, ECHR [1992]
- Case C-69698/01, *Stoll v. Switzerland*, Judgement of 10 December 2007, ECHR [2007]
- Case C-69519/01, *Pasko v. Russia*, Judgement of 22 October 2012, ECHR [2012]
- Case C-48135/06, „*Inicijativa mladih za ljudska prava*“ v. *Serbia*, Judgement of 25 June 2013, ECHR [2013]
- Case C-68514/01, *Yilmaz and Kilic v. Turkey*, Judgement of 17 July 2008, ECHR[2008]

- Case C-68354/01, *Vereinigung Bildender Kunster v. Austria*, Judgement of 25 June 2007, ECHR [2007]
- Case C-41056/04, *Akdas v. Turkey*, Judgement of 16 February 2010, ECHR [2010]
- Case C-1685/10, *Karttunen v. Finland*, Judgement of 10 May 2011, ECHR [2011]
- Case C-27935/05, *Filipović v. Serbia*, Judgement of 20 November 2007, ECHR [2007]
- Case C-13909/05, *Lepojić v. Serbia*, Judgement of 6 November 2007, ECHR [2007]
- Case C-4678/07, 50591/12, *Tešić v. Serbia*, Judgement of 11 february 2014, ECHR [2014]
- Case C-68416/01, *Steel and Morris v. United Kingdom*, Judgement of 15 May 2005, ECHR [2005]
- Case C-41158/09, *Koprivica v. Montenegro*, Judgement of 22 November 2011, ECHR [2011]
- Case C-39401/04, *MGN Limited v. United Kingdom*, Judgement of 12 June 2012, ECHR [2012]
- Case C-55120/00, *Independent News and Media and Independent Newspapers v. Ireland*, Judgement of 16 June 2005, ECHR [2005]
- Case C-64016/00, *Giniewski v. France*, Judgement of 31 January 2006, ECHR [2006]

Сажетак

Европска конвенција о људским правима штити широку палету основних људских права и слобода, при чему Европски суд за људска права нарочито истиче значај слободе изражавања као кључног темеља демократије, која је у том смислу суштински важна за заштиту свих других права и слобода из Конвенције. Европска конвенција представља обавезујући правни акт за све чланице Савета Европе. Она не само да прокламује основна људска права, него и предвиђа заштиту ових права пред Европским судом за људска права, обзиром да потписивање Конвенције значи прихватање надлежности овог Суда. Како би се ова тема што боље објаснила, приликом израде рада коришћени су упоредни, политиколошки, социолошки, као и историјски метод. Циљ рада је да покаже како ради Европски суд за људска права, какви су ставови овог Суда који се односе на слободу изражавања и какав је утицај његових одлука на државе чланице Савета Европа.

Слобода изражавања, као једно до основних људских права гарантована је Уставом Републике Србије, али је и једно од темељних права заштићених чл. 10 Европске конвенције о људским правима, а чијем тумачењу доприноси Европски суд за људска права. Чл. 10. Конвенције гласи: "1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа. 2. Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите јавног здравља или морала, заштите угледа и права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства." На основу овакве формулације закључујемо да је реч о релативном праву, подложном ограничењима о чему управо став 2. говори. Реч је о ограничењима која су дозвољена све док су она у складу са посебним критеријумима, а нарочито да су прописана законом, неопходна у демократском друштву и да теже једном од легитимних циљева назначених у ставу 2. Овај рад је посвећен анализирању ограничења слободе изражавања и једном броју карактеристичних одлука Суда у тим ситуацијама.

Члан 10. Конвенције предвиђа позитивне и негативне обавезе за државе потписнице. Суздржавање од незаконитих мешања у остваривање права на слободу изражавања представља основну обавезу држава. Држава треба да предузме позитивне мере ради унапређења права на слободу изражавања. Тзв. тростепеним тестом Суд утврђује следеће: да ли су одређене мере прописане законом или су у складу са законом, да ли се њима тежи остваривању легитимног циља, као и да ли су нужне у демократском друштву. Уколико су испуњена сва три услова, мешање државе ће се сматрати легитимним, а ако макар један од ових услова није испуњен Суд предмет неће даље разматрати, пресудиће да је наведено мешање неоправдано и да је због тога прекршено право на слободу изражавања. Туженом се сматра национална влада у свим предметима.

Може се приметити да Суд медијима даје привилегован положај, јер представљају "јавне чуваре" демократског друштва са обавезом ширења информација од јавног значаја. С тим у вези, Суд дозвољава не само оштру, него и грубу критику, али и тзв. „обојене изразе“ који привлаче пажњу читалаца и слушалаца, под условом да су у функцији пружања информација од друштвеног интереса. Управо је пракса Европског суда за људска права установила стандарде поштовања слободе изражавања којих би државе потписнице Конвенције требало да се придржавају.

Кључне речи: *Европска конвенција о људским правима, Европски суд за људска права, слобода изражавања, ограничења слободе изражавања, тростепени тест*

Freedom of expression in the jurisprudence of the European Court of Human Rights

Summary

European Convention on Human Rights protects a wide range of basic human rights and freedoms, where the European Court of Human Rights emphasizes the importance of freedom of expression as a key foundation of democracy, which is in this respect essential to the protection of all other rights and freedoms under the Convention. The European Convention represents a binding legal document for all members of the Council of Europe. It does not only proclaim fundamental human rights, but it also provides the protection of these rights before the European Court of Human Rights, since the signing of the Convention means accepting the jurisdiction of this Court. For the purpose of explaining this topic more thoroughly, comparative, politicological, sociological, and historical methods were used while writing this paper. The aim of this paper is to show how the European Court of Human Rights works, what the attitudes of this Court relating to freedom of expression are and what the impact of its decisions on member states of the Council of Europe is.

Freedom of expression as a fundamental human right is guaranteed by the Constitution of the Republic of Serbia, but it is also one of the fundamental rights protected by Art. 10 of the European Convention on Human Rights, which contributes to the interpretation of the European Court of Human Rights. Art. 10 of the Convention reads as follows: "1. Everyone has the right to freedom of expression. This right includes freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference of public authority and regardless of frontiers. This article shall not prevent states from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises. 2. Since the use of new freedoms carries duties and responsibilities with it, it may be subjected to such formalities, conditions, restrictions or penalties as prescribed by law and necessary in a democratic society in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of public health or morals, for the protection of the reputation or rights of others, for preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary." Based on this formulation, we can conclude that this is a relative law subjected to limitations what exactly paragraph 2 talks about. It is the limitations that are allowed as long as they are in accordance with specific criteria that are prescribed by law in particular, necessary in a democratic society and should pursue one of

the legitimate aims specified in paragraph 2. This paper is devoted to analyzing the restrictions on freedom of expression and the number of characteristic decisions of the Court in these situations.

Article 10 of the Convention provides positive and negative obligations for member states. Refraining from unlawful interference with the right to freedom of expression is a fundamental obligation of the state. A state should take positive measures to improve the rights of our freedom of expression. Using the so-called three-stage test, the Court finds the following: whether certain measures are prescribed by law or are in accordance with the law, whether they pursue a legitimate aim, and whether they are necessary in a democratic society. If all three conditions are met, state interference will be considered legitimate, and if at least one of these conditions is not fulfilled the Court will not continue to consider the subject, it will deliberate that the mentioned interference is not justified and that, therefore, the right to freedom of expression is violated. The national government is considered to be the defendant in all cases.

It may be noted that the Court gives the media a privileged position, because they represent the "public watchdog" of a democratic society with a commitment to dissemination of information of public importance. In this regard, the Court allows not only sharp, but a rough criticism, but also the so-called "colored expressions" that attract the attention of readers and listeners, provided that they are in a position to provide information of interest to society. It is the jurisprudence of the European Court of Human Rights that has established standards of respect for freedom of expression which the Council of Europe member states should apply.

Key words: *European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, freedom of expression, restrictions on freedom of expression, three-stage test*

Биографија студента

Моје име је Марија Пешић. Рођена сам у Лесковцу, 16.05.1989.године. Након завршене основне школе, уписала сам Гимназију у Лесковцу, а потом Правни факултет у Нишу школске 2008/2009. године.

За време студирања била сам корисник Републичке стипендије школске 2009/10.године и 2010/11.године, а такође и стипендиста Фонда за младе таленте - Доситеј Обрадовић Министарства за омладину и спорт за школску 2011/12. годину. На трећој години основних академских студија добила сам Признање Правног факултета у Нишу за постигнут успех. Поводом конкурса који расписује Град Лесковац за стипендирање најбољих ученика и студентата добила сам једнократну награду за школску 2011/12.годину, као и 2014/15. годину. Основне студије завршила сам 2013. године са просечном оценом 9,36.

После завршених основних академских студија уписала сам мастер студије на Правном факултету у Нишу на јавноправном смеру - државно право и јавна администрација. Одлучила сам се за овај смер обзиром да на овом смеру истражујемо сва питања и проблеме локалне самоуправе, за шта сам веома заинтересована, те се многа решења из теорије могу применити у мом родном граду.

Напоменула бих да сам 2013. године конкурисала за Стручну праксу, Конкурс који је расписао Град Лесковац у сарадњи са Националном службом за запошљавање и Агенцијом за локални економски развој, па како сам испунила све услове, тренутно радим у Основном суду у Лесковцу као судијски приправник.

Служим се енглеским језиком, а познавање француског језика своди се на основно. Што се тиче рада на рачунару служим се MS Office пакетом, као и интернетом.

Моја просечна оцена на мастер студијама је 9,83.